

บทที่ 6

การดำรงอยู่ของทุนทางสังคมในช่วงสังคมทันสมัย (Modern Period)

พัฒนาการทุนทางสังคมชุมชนในช่วงสังคมทันสมัย สามารถแบ่งช่วงเหตุการณ์สำคัญในปรากฏการณ์ทุนทางสังคมเป็น 2 ช่วง กล่าวคือ 6.1 ช่วงสังคมทันสมัยตอนต้น และช่วง 6.2 ช่วงสังคมทันสมัยตอนปลาย (Late Modernization) ในพัฒนาการช่วงแรกซึ่งเริ่มต้นในรัชกาลที่ 4 เป็นช่วงเปลี่ยนผ่านทุนทางสังคมของชุมชนมอญมาสู่สังคมทันสมัย เป็นพัฒนาการชุมชนที่พัฒนาต่อมาจากกรก่อตัวของชุมชนโบราณทวารวดีที่มีอัตลักษณ์การหลอมรวมชาติพันธุ์จากพื้นฐานความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ (Ethnicity) ที่พัฒนาตัวตนมาก่อนหน้านี้แล้ว แต่ในอีกมุมหนึ่งการอพยพของผู้คนเข้ามาจำนวนมาก หลายกลุ่มชาติพันธุ์

6.1 การดำรงอยู่ของระบบความสัมพันธ์ดั้งเดิมในช่วงสังคมทันสมัยตอนต้น (Early Modern Period)

ยุคแรกของสังคมทันสมัยกับการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตมอญ

สภาพแวดล้อมของสังคมสยามช่วงต้นสังคมทันสมัย ซึ่งได้ตกอยู่ใต้ภาวะกดดันจากสถานการณ์ทั้งภายนอก และภายในประเทศ ปัญหาจากภายนอก เช่น ปัญหาการค้าอาณานิคมของฝรั่งเศสตะวันตก ทำให้ต้องเปิดประเทศ และเปิดเสรีทางการค้า ในขณะที่ปัญหาสังคมภายในประเทศสะท้อนถึงสภาพสังคมที่ไร้ระเบียบ ซึ่งดูเหมือนว่าสังคมจะพัฒนาบิดเบี้ยวไปจนเสียรูป ในสภาพสังคมไร้ชื่อแปร ซึ่งชาวบ้านเองก็สนุกครึกครื้นหลงมัวเมาในการพนัน ชาวบ้านนอกชนพระนครที่อยู่ไกลเมืองออกไปก็มักแอบลักลอบเล่นการพนัน ส่วนชาวพระนคร ก็เช่นเดียวกัน คนที่ติดการพนันจนงอมแงม ก็ชวนกันหาช่องทางลักลอบเข้าบ่อนนอกชนพระนคร ชาวบ้านหลงมัวเมาในอบายมุข กิเลส และความคึกคะนอง ได้กระจายเข้าไปในหมู่พระสงฆ์ ทำให้ต้องมีการปฏิรูประบบสงฆ์ในรัชกาลที่ 4 จากหลักฐานการประชุมพงศาวดารในรัชกาลรัชกาลที่ 4 ได้ทรงประกาศพระราชบัญญัติให้ภิกษุสามเณร ณ วันศุกร์ เดือนเก้า แรม 1 ค่ำ ปีมอกโท ศก ที่มีเนื้อหาบางตอนหนึ่งมีใจความว่า

คฤหัสถ์ศิษย์วัด หรือชาวบ้านเป็นคนสอพลอ ชื่อผื่น ชื่อสุรา ชื่อน้ำตาลส้ม ให้สามเณรสูบแลกิน แลตัวได้สูบได้กินด้วยพระสงฆ์สามเณรก็ดี เล่นถั่วโป การพนันกับพระสงฆ์สามเณรแลเล่นสวาท หรือเป็นคนชักสือผู้หญิงให้พระสงฆ์สามเณร...ก็ให้มาสารภาพลูกแก่โทษตัวตามความสัตย์จริงต่อกรรม กรรมกร แลชั๊ดพวกเพื่อนผู้กระทำผิดด้วยกันเช่นกัน ตามรู้ตามเห็นให้สิ้นเชิง จะทรงพระกรุณายกโทษพระราชทาน (ประชุมพงศาวดารรัชกาลที่ 4, 2547, น. 264-265)

ต่อมาเมื่อรัฐชาติมีความจำเป็นต้องพัฒนาประเทศไปสู่สังคมทันสมัยเพื่อความเท่าเทียมกับนานาชาติอารยประเทศ การพัฒนาประเทศและการสร้างความเจริญเพื่อลบภาพความล้าหลังของสังคมสยามเพื่อปกป้องการถูกล่าอาณานิคม ซึ่งด้วยพระปรีชาของพระมหากษัตริย์ไทยที่ทรงมองการณ์ไกลที่ไม่ต้องการตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศล่าอาณานิคมของชาติตะวันตก เช่น จากฝรั่งเศส และอังกฤษที่กำลังแผ่ขยายอิทธิพลมาถึงประเทศเพื่อนบ้านเช่น พม่า และลาว การเปลี่ยนแปลงนโยบายการพัฒนาภายหลังการทำสนธิสัญญาบาวริงในปี พ.ศ. 2398 เป็นการเปิดเสรีทางการค้าในครั้งแรกของสยาม นอกจากนี้ได้ทรงส่งเสริมทางการค้า และส่งเสริมให้ชาวนาในแถบคลองรังสิตต่อเนื่องมายังหนองบัวแถบทุ่งหลักสี่ ทุ่งสีกัน ทุ่งบางเขน ปลูกข้าวที่มีคุณภาพ เพื่อสามารถแข่งขันกับประเทศเพื่อนบ้านให้ได้

การพัฒนาชุมชนได้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้นเมื่อมีการส่งเสริมให้มีการประกวดพันธุ์ข้าวหลวงคลองรังสิต ในช่วงนี้การทำงานเป็นที่ได้รับการดูแลจากพระมหากษัตริย์อย่างใกล้ชิด การพัฒนาพันธุ์ข้าวไทยในรัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2411-2453) ทำให้เกิดโครงสร้างพื้นฐานด้วยนโยบายชุดคลองเปรมประชากร (ชาวบ้านเรียกว่า คลองเจ๊ก) ขึ้นใน ปี พ.ศ. 2413 ซึ่งเป็นพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ด้วยพระประสงค์เพื่อให้ชาวนาได้มีน้ำทำสมบรูณ์เพื่อเพิ่มผลผลิตในไร่นาและใช้เป็นทางลัดไปยังพระนครศรีอยุธยา และชาวบ้านได้ใช้สัญจรเชื่อมต่อกับคลองระหว่างชุมชน เพราะในช่วงดังกล่าวการเดินทางทางน้ำยังเป็นที่ยอมรับของชาวบ้าน และถือว่าการเดินทางที่สะดวกและรวดเร็วที่สุด นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงมีพระประสงค์ให้ชาวนาด้านนอกชานพระมหานครและชาวบ้านได้มีน้ำทำใช้ในการเพาะปลูก ใช้เลี้ยงสัตว์และดำรงชีพให้มีความอุดมสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ดังนั้น การชุดคลองเปรมประชากรจึงเป็นจุดเริ่มต้นของนโยบายสังคมจากภายนอกที่เข้ามามีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีความเป็นอยู่ต่อชุมชนในยุคทันสมัยตอนต้นในช่วงปี พ.ศ. 2413 เชื่อมแม่น้ำเจ้าพระยาจากคลองผดุงกรุงเกษมบริเวณหน้าวัดโสมนัสวรวิหาร ปลายคลองทะเลตำบลเกาะใหญ่ แขวงกรุงเก่า พระนครศรีอยุธยา ระยะทาง 1,271 เส้น 3 วา (<http://pantown.com.com/content.php>, 10 มีนาคม 2551, ออนไลน์)

การได้ความอนุเคราะห์ให้ได้ยู่ดีมีสุข อย่างเท่าเทียมกับพลเมืองสยาม ในทุกครั้งเมื่อตกอยู่ใต้ภาวะกดดันจากพม่า จนกระทั่งเข้ามาตั้งรกรากถาวรในสยาม การเข้ามาดูแลทุกข์สุข ส่งเสริมด้านอาชีพ และโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การขยายเส้นทางคมนาคม ซึ่งเป็นที่มาของการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชนในทุกครั้ง ชีวีตชุมชนมอญที่สะดวกสบาย น้ำท่าพอเพียงต่อการทำนาและเกษตรกรรม และเมื่อการสัญจรที่รวดเร็วขึ้น จึงเป็นความทรงจำซึ่งเป็นส่วนสำคัญช่วงหนึ่งของเรื่องเล่า และประวัติศาสตร์ชุมชนมอญในพระมหากษัตริย์คุณอันล้นพ้นของพระมหากษัตริย์ไทยในทุก ๆ พระองค์ที่มีต่อบรรพบุรุษชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง จากการทำบรรพบุรุษได้อพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารในทูลกระหม่อม พระมหากษัตริย์ได้ทรงให้การต้อนรับและให้สิทธิลูกหลานมอญได้มีสิทธิจนมีความเท่าเทียมกับคนไทย จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้คนมอญยีนดีที่จะเป็นคนไทยภายใต้การปกครองของพระมหากษัตริย์ไทย ภายใต้วิถีชีวิตที่สุขสบาย และความสะดวกในการไปมาหาสู่กันระหว่างญาติพี่น้องมอญ

ตอนแรก ๆ คนมอญที่อพยพมาเมืองไทย ต่างก็ตั้งใจจะกลับถิ่นฐานเดิมเมื่อบ้านเมืองสงบก็มีอยู่ช่วงหนึ่ง คนมอญที่อพยพกลับไป หลังจากพม่าตกไปเป็นอาณานิคมของประเทศอังกฤษ ในช่วงรัชกาลที่ 3 แต่พอในเมืองไทยอย่างสุขสบาย มีอิสระเสรีเรื่องนับถือศาสนาพุทธนิกายเถรวาทหรือหินยาน การใช้ภาษามอญ พิธีกรรม และความเชื่อตามวิถีชีวิตมอญดั้งเดิม เมื่อสร้างถิ่นฐานมั่นคง สร้างวัดมอญ และอาศัยอยู่ในชุมชนที่มีสภาพแวดล้อมเช่นเดียวกับที่เคยอยู่ในเมืองมอญ มาหลัง ๆ ก็ไม่คิดจะกลับ (พิศาล บุญผูก, สัมภาษณ์)

การคมนาคมยุคสังคมนิยมตอนต้น

การพัฒนาความเจริญที่มาจากภายนอกจากการขุดคลองเจ๊ก (คลองเปรมประชากร) กลุ่มที่ได้รับประโยชน์จากการขุดคลองก็คือชนชั้นสูงในพระนครได้เข้ามาซื้อขาย จับจองที่ดิน และกลุ่มพ่อค้าชาวจีน เพราะภายหลังการขุดคลองทำให้ที่ดินบริเวณริมคลองมีราคาสูงขึ้น ในขณะที่ชาวบ้านก็ได้ประโยชน์จากการขุดคลองครั้งนี้เช่นเดียวกัน เพราะสามารถใช้คลองเจ๊กเป็นเส้นทางในการสัญจรทางการค้า และใช้ไปมาหาสู่กันระหว่างชุมชนและหมู่เครือญาติ เช่น การเดินทางจากคลองเปรมประชากรไปคลองบางเขน ท่งหลักสี่ ท่งสี่กั๊ก และท่งบางเขน ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่แทบทุกคนครบถ้วนได้สัญจรทางน้ำได้ไกลขึ้น โดยใช้เรือโดยสารบ้าง เรือแจว และเรือหางยาวในการเดินทางในชีวิตประจำวัน เมื่อการเดินทางทางน้ำมีความสะดวกมากขึ้นทำให้การไปมาหาสู่กันระหว่างญาติพี่น้องมอญสามารถทำได้มากยิ่งขึ้น เพราะภายในความสัมพันธ์ระหว่างคนมอญด้วยกันแล้ว

การไปมาหาสู่กันบ่อยขึ้นยิ่งสร้างความสนิทชิดเชื้อระหว่างเครือญาติมอญกันมากยิ่งขึ้นไปกว่าเดิม ดังพี่แดงได้เล่าย้อนภาพอดีตตามที่พ่อและแม่เคยเล่าให้ว่า

เดียวกับแม่พี่เล่าให้ฟังว่า สมัยก่อนจะไปไหนมาไหนก็ใช้เรือกันทั้งนั้น ในคลองเปรมประชากร เมื่อก่อนจะมีเรือเต็มไปหมด ครอบครัวของใครที่เขามีฐานะดีหน่อย ก็จะไปไหนมาไหนมันจะเร็วขึ้น และสะดวกกว่าเดินทางด้วยเกวียน ซึ่งใช้ทางเกวียนกัน เพราะถนนมันไม่ได้มีสภาพดีเหมือนทุกวันนี้ โดยมากจะไปหาญาติทางเตี้ยที่ตลาดบางเขน ส่วนญาติฝ่ายแม่ เป็นญาติทางมอญเราก็เดินทางไปมาหาสู่กัน อยู่กันเป็นกลุ่มครอบครัวของเขาอยู่ใกล้ ๆ กันอยู่แล้ว

การสร้างทางรถไฟ การเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนเมื่อมีการสร้างทางรถไฟสายแรกผ่านชุมชนในสมัยรัชกาลที่ 5 เพื่อใช้เป็นเส้นทางไปยังนครราชสีมา โดยเริ่มเปิดใช้ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2439 เป็นเส้นทางจากกรุงเทพมหานครไปพระนครศรีอยุธยา ระยะทางราว 71 กิโลเมตร ช่วยให้ชาวบ้านสามารถเดินทางได้ไกลขึ้น เช่น การไปซานเมืองแถบรังสิต อยุธยา และด้วยความเจริญที่เข้ามาจากการมีโครงสร้างพื้นฐานดังกล่าว ทำให้ชาวบ้านมีความสะดวกสบายมากยิ่งขึ้นและในช่วงการสร้างทางรถไฟและสถานีรถไฟหลักสี่ บ้านหนองบัวจึงถูกเปลี่ยนชื่อมาเป็นบ้านหลักสี่ในช่วงนี้เอง หลังจากนั้นได้มีการตัดถนนสายอีสานสายแรกตัดผ่านชุมชนบริเวณทุ่งหนองบัว หรือ “บ้านหลักสี่” บริเวณทุ่งบางเขน และทุ่งสีกัน เพื่อใช้เป็นเส้นทางสัญจร และขนถ่ายสินค้าไปยังภาคกลางตอนบน ภาคอีสาน และภาคเหนือ เมื่อมีถนนหลายสายตัดผ่านชุมชน ทำให้วิถีชีวิตชุมชนเริ่มเปลี่ยนแปลงไปเพราะมีผู้คนจากภายนอกมากหน้าหลายตาได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในชุมชนเพิ่มขึ้น

ศาสนา การศึกษา ความเชื่อกับระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของมอญ

ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนมอญในช่วงนี้ จากที่มีประชากรเข้ามาตั้งรกรากในชุมชนซึ่งมีทั้งคนมอญ คนไทยและคนจีน แต่ด้วยผู้ที่อพยพเข้ามาใหม่และคนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่แต่เดิมล้วนนับถือพุทธศาสนาแต่มีนิกายต่างกัน นิกายหินยานที่นับถือโดยคนมอญ คนไทยนับถือนิกายมหานิกาย ส่วนคนจีนนับถือนิกายมหายาน ทำให้บทบาทของพระสงฆ์มอญยังคงมีอิทธิพลอย่างมากในการเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน แต่ในระบบความเชื่อของชาวบ้านได้มีการหลอมรวมอัตลักษณ์ท่ามกลางความแตกต่างของความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณีที่เริ่มต้นขึ้นมาจากภายในครอบครัวที่มีการผสมผสานชาติพันธุ์จากการแต่งงาน

ภายในวิถีชีวิตชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับวัดหลักสี่ พระสงฆ์รามัญ และภาษา ช่วยสร้างความเป็นปึกแผ่นภายในชุมชน ความใกล้ชิดกับพุทธศาสนาจากการอพยพของเมืองมอญ ที่ศรัทธาหลวงปู่ดำท่านเจ้าพรรษาอยู่ที่วัดปากอ่าว (วัดปรมย์ยิกาวาส) ซึ่งในเวลาต่อมาท่านได้ไปเจ้าพรรษาอยู่ที่วัดหน้าโบสถ์ ซึ่งเป็นวัดมอญที่ชาวมอญในแถบหนองบัว หนองสองห้อง หนองสีกัน ได้ให้ความศรัทธามาก แม้ระยะทางจากชุมชนที่จะต้องเดินเท้าไปวัดหน้าโบสถ์จะมีระยะทางไกลจากชุมชน ไม่ว่าจะระยะทางจะไกลหรือการเดินทางลำบากเพียงไรชาวบ้านก็มีความตั้งใจไปประกอบศาสนกิจกับวัดมอญที่มีพระสงฆ์มอญเจ้าพรรษาอยู่

การสร้างวัดหลักสี่เมื่อปี พ.ศ. 2421 ด้วยหลวงปู่ดำเริ่มท่านเป็นศิษย์ของหลวงปู่ดำได้เห็นความลำบากของชาวบ้านในการเดินทาง และเห็นว่าชุมชนมอญในแถบหนองบัวเป็นชุมชนที่มีคนมอญจำนวนมากได้ปักหลักตั้งถิ่นฐานอยู่มานานแล้วแต่ยังไม่มีวัดมอญไว้สำหรับประกอบศาสนกิจภายในชุมชน หลวงปู่ดำจึงร่วมกับชาวบ้านร่วมกันสร้างวัดหลักสี่หรือวัดราชบุรุษศรัทธาธรรมขึ้นและได้สร้างจนเสร็จในปี พ.ศ. 2421 ซึ่งความเป็นมาของวัดหลักสี่ในอดีตชาวบ้านเคยเรียกกันว่า “วัดหนองบัว” เป็นพระอารามหลวงที่ได้ถูกบันทึกไว้ในประวัติของสำนักงานเขตหลักสี่ วัดหลักสี่เป็นวัดมอญที่สร้างขึ้นในสมัยชาวมอญอพยพมาจากเมืองหงสาวดี (พะโค) มาตั้งหลักแหล่งในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ประมาณปี พ.ศ. 2421 ที่ดินจำนวนมากของวัดหลักสี่ได้รับบริจาคจากชาวบ้านใกล้เคียงที่มีความศรัทธา เมื่อทางราชการมีความจำเป็นจะต้องการที่ดินในการสร้างถนนขุดคลอง ทางวัดจึงได้มอบที่ดินของวัดเพื่อให้เป็นประโยชน์ส่วนรวมต่อไป สำหรับชาวบ้านซึ่งเป็นครอบครัวมอญที่อาศัยอยู่รอบ ๆ วัดได้มีโอกาสฟังพระธรรมเทศนาเป็นภาษามอญ ความทรงจำที่ผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนคุ้นเคย คือความสัมพันธ์กับวัดหลักสี่อย่างใกล้ชิด และวัดหลักสี่ได้ทำให้ภาษามอญมีบทบาทสำคัญภายในวิถีชีวิตชุมชนมอญ อานาจทางภาษามอญได้สร้างสัมพันธภาพที่เหนียวแน่น ระหว่างชาวบ้าน พระและวัด ยายเฟื่องฟ้า ได้เล่าถึงความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับวัดให้ฟังถึงสมัยก่อนเด็ก ๆ ไปเรียนหนังสือในโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในบริเวณวัดหลักสี่ ความคุ้นเคยระหว่างชาวบ้านกับพระสงฆ์จึงมีมากกว่าในปัจจุบัน วัดในชุมชนของเราคือวัดหลักสี่ ตลอดเวลาที่ผ่านมาพระมอญได้มีบทบาทกับชุมชนเรามาก การเรียนการสอนจะใช้ภาษามอญ เด็ก ๆ ก็ไปขลุ่กันอยู่ที่วัด เมื่อถึงวันพระโรงเรียนก็จะหยุดเพื่อเด็ก ๆ จะได้ไปทำบุญกับครอบครัว และพระสงฆ์ได้มีเวลาปฏิบัติศาสนกิจในวันพระ

ด้วยความศรัทธาในศาสนา ทำให้มองเห็นคุณค่าของการสืบทอดศาสนาไปยังลูกหลาน ดังนั้น การสร้างวัดหลักสี่ของชุมชนชาวมอญได้เกิดขึ้นมาจากการร่วมแรงร่วมใจกันระหว่างพระสงฆ์มอญกับชาวบ้าน สะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับพระสงฆ์ ในช่วงที่วัดสร้าง

เสรีใจใหม่ ๆ ชาวบ้านมักจะเรียกกันในหมู่ชาวมอญว่า “วัดหลวงพ่อเริ่ม” ก็เพราะเมื่อชาวบ้านเชื้อสายมอญบริเวณใกล้เคียงวัดได้ร่วมแรงร่วมใจกันสร้างวัดเสรีใจเรียบร้อยแล้ว จึงได้นิมนต์หลวงพ่อเริ่มจากวัดหน้าโบสถ์ (ปัจจุบัน คือ ที่ตั้งของกรมชลประทาน) และท่านพระอาจารย์เริ่มเป็นพระที่มีเชื้อสายรามัญมาเป็นเจ้าอาวาส และการที่มีเจ้าอาวาสเป็นมอญทำให้มีลูกหลานมอญชุมชนใกล้เคียงกับวัดได้มาเข้าบวชจำพรรษาเป็นจำนวนมาก อัตลักษณ์ของวัดมอญในชุมชนจึงเริ่มต้นที่วัดหลวงพ่อเริ่ม เพราะการมีพระมอญจำพรรษาอยู่จำนวนมากทำให้ที่มีการสวดพระอภิธรรมสวดเป็นภาษามอญ พระสงฆ์ใช้ภาษามอญในการเทศนาคำสอน และใช้ภาษาสื่อสารกันระหว่างพระมอญและกับชาวบ้าน ในช่วงดังกล่าวภาษามอญจึงมีการใช้กันอย่างแพร่หลายในชุมชน และในชีวิตประจำวันของชาวบ้านซึ่งล้วนแต่เป็นคนมอญได้ใช้ภาษาสื่อสารกันทั้งในชุมชนและระหว่างชุมชนที่มีเชื้อสายมอญด้วยกัน ทำให้ชาวบ้านในบริเวณใกล้เคียงกันสามารถเรียนรู้ภาษามอญได้จากครอบครัว วัด และชุมชน

เมื่อมีพระราชบัญญัติประถมศึกษา การกำหนดให้สอนภาษาไทยในหลักสูตรการเรียนการสอนประถมศึกษา เด็ก ๆ ในชุมชนที่เคยเรียนภาษามอญกับพระมอญก็ต้องเปลี่ยนมาเรียนบทเรียนที่เป็นภาษาไทยตามหลักสูตรที่ทางราชการกำหนดขึ้น เพื่อความเป็นมาตรฐาน โดยกำหนดให้การใช้ตำราเรียนของเด็ก ๆ ต้องเป็นภาษาไทย การเปลี่ยนแปลงจากส่วนกลางดังกล่าวทำให้พระสงฆ์มอญถูกลดบทบาทความสำคัญในด้านการศึกษากับลูกหลานมอญในชุมชนลงไป ครูที่มาสอนหนังสือจึงสอนโดยครูซึ่งเป็นคนไทยหรือครูมอญที่ต้องพูดภาษาไทยในชั้นเรียน การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นสาเหตุที่ทำให้การเรียนและการใช้ภาษามอญของชาวบ้านเริ่มลดน้อยลงไป จนถึงปัจจุบันวัดหลักสี่ยังคงสัญลักษณ์ของวัดมอญ (ภาพที่ 6.1) จากพระอุโบสถที่สวยงามด้วยศิลปะมอญรูปหงส์ที่งดงามอยู่ด้านบนของพระอุโบสถ วัดมอญและศิลปะมอญเป็นตัวแทนอัตลักษณ์ภูมิปัญญาชาวมอญในสังคมชุมชนประเพณีและเป็นมรดกตกทอดของชุมชนมาจนถึงปัจจุบัน การใช้รูปปั้นหงส์เพื่อแสดงถึงความเป็นวัดมอญของชุมชนมอญโดยชาวบ้านได้โยงสัญลักษณ์ดังกล่าวกับตำนานการสร้างเมืองหงสาวดีในพุทธกาล ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ทางศาสนาที่สะท้อนความทรงจำของชาวชุมชนศิษย์หลวงปู่ขาววัดหลักสี่ถึงความสัมพันธ์กับวัดมอญทั้งจากเรื่องเล่าขานที่เล่าสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษรุ่นปู่ย่า ตายาย รุ่นพ่อแม่ จนมาถึงรุ่นลูกหลานหลานที่ลูกหลานมอญเข้าถึงและสัมผัสได้ถึงวัฒนธรรมมอญกับพุทธศาสนาในชุมชน

ภาพที่ 6.1
 วัดหลักสี่ในปัจจุบัน สร้างขึ้นโดยบรรพบุรุษมอญ
 ในปี พ.ศ. 2421

การสืบทอดความเป็นมอญจากการเชื่อมคติความเชื่อในอดีตให้สืบต่อไปยังลูกหลานมอญในชุมชน หลวงปู่ดำได้สร้างศาลเจ้าพญาสะโทงเม็ง (เจ้าพ่อโทงเทง) เมื่อปี พ.ศ. 2317 ไว้ที่ชุมชนเพื่อเป็นอนุสรณ์ให้สมิงมะโทง โดยเฉพาะชาวบ้านที่เกิดในชุมชนศิษย์หลวงปู่ขาวเชื่อว่าหลวงปู่ดำท่านมีความศักดิ์สิทธิ์ ใครเดือดร้อนก็มาบนบานหลวงปู่ดำ ความเชื่อที่พูดถึงหลวงปู่ดำว่า “หลวงปู่ดำ นักเลงควาย” ที่ชาวบ้านให้ความหมายว่า หลวงปู่ดำเป็นที่พึ่งของชาวบ้าน หากชาวบ้านมีความเดือดร้อนเรื่องทรัพย์สินที่มีค่า ซึ่งในสมัยนั้นก็คือวัว ควาย ถูกลักขโมยหรือถูกโจรปล้นไป ชาวบ้านก็บนหลวงปู่ดำให้ช่วยทำให้ วัว ควาย ที่หายไปได้กลับคืนมา ในปัจจุบันแม้หลวงปู่จะได้มรณภาพไปแล้ว แต่ความศรัทธาเลื่อมใสที่มีต่อหลวงปู่ดำยังคงมีอยู่ อีกทั้งประวัติศาสตร์ชุมชนได้กล่าวถึงความศรัทธาของชาวบ้านอย่างแรงกล้า ตลอดทั้งความรู้สึกผูกพันระหว่างพุทธศาสนากับชุมชนโดยมีหลวงปู่ขาวลูกหลานชาวมอญหนองบัวเป็นผู้สืบทอดศรัทธาที่มีหลวงปู่ขาว เขมมาราโม ท่านเป็นพระเกจิอาจารย์ เป็นพระนักพัฒนาและที่สำคัญที่ชาวบ้านมีความสัมพันธ์กับท่านเป็นอย่างมากก็เพราะท่านเป็นลูกหลานมอญในชุมชนนั้น การสืบทอดสายสัมพันธ์ของคนมอญที่ปรากฏในพระพุทธรูปศาสนาตันกรุงรัตนโกสินทร์ จึงมีเรื่องเล่าและคำสอนครอบคลุมมอญซึ่งมีความเชื่อมโยงประวัติศาสตร์ชุมชนที่ชาวบ้านมีความผูกพันกับศาสนาพุทธและต่อพระสงฆ์มอญ ซึ่งสะท้อนถึงวิถีชุมชนของชาวมอญในชุมชนที่มีต่อศาสนาพุทธ วัดมอญ และพระสงฆ์ที่มีเชื้อสายมอญทั้งในความใกล้ชิดจากความเป็นเครือญาติ จุดศูนย์รวมจิตใจ ความเชื่อที่ชาวบ้านมีต่อ

ศาสนาพุทธ วัดมอญ และพระสงฆ์ที่มีเชื้อสาย ได้มีอิทธิพลต่อพัฒนาการระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนมอญในช่วงสังคมทันสมัย

ค่านิยมของชุมชนในคติความเชื่อทางศาสนาพุทธของคนมอญ ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากอินเดียและสร้างเป็นอัตลักษณ์มอญ จากพื้นฐานศาสนาพุทธนิกายหินยานหรือเถรวาท เป็นที่มาพุทธศาสนานิกายเถรวาทของคนไทย ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากคนมอญ เช่นเดียวกับลาว พม่า และประเทศอื่น ๆ ในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ในความสัมพันธ์ทางศาสนา ช่วยกระชับความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยและคนมอญให้มีความใกล้ชิดกัน คนไทยจึงได้รับอิทธิพลด้านความเชื่อ ทั้งทางพุทธศาสนา และความเชื่อทางไสยศาสตร์ทั้งพระและผี ไปพร้อม ๆ กัน เช่นเดียวกับความเชื่อในปาฏิหาริย์ของชาวชุมชน ตลอดจนความเลื่อมใสศรัทธาที่มีต่อหลวงปู่ดำซึ่งเป็นที่พึ่งด้านจิตใจของชาวมอญ กับเรื่องราวที่ร่วมทุกข์ร่วมสุขกันมาในการสู้รบกับพม่าระหว่างการอพยพเข้าสู่เมืองไทย จนเป็นที่มาของประวัติศาสตร์ชุมชนในเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อของชุมชนที่โยงไปถึงที่มาของการนับถือพุทธศาสนา พระสงฆ์ วัด ผี และศาลบรรพบุรุษ

ศาสนาพุทธ วัด และบ้าน ที่ใกล้ชิดกัน ดังที่ชาวบ้านพูดกันว่า “วัดหลักสี่คือศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านในอดีต” จนถึงปัจจุบันวัดหลักสี่เป็นพระอารามหลวงที่ได้ถูกบันทึกไว้ในประวัติของเขตหลักสี่ ในความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับวัดหลักสี่ ที่มีชื่อในอดีตว่า “วัดหลวงพ่อเริ่ม” เพราะเมื่อหลวงพ่อเริ่มมาปักกรดภายในชุมชน ชาวบ้านเชื้อสายมอญบริเวณใกล้เคียงจึงได้ร่วมแรงร่วมใจกันบริจาคที่ดินสร้างวัดจนเสร็จเรียบร้อยตามความประสงค์ของหลวงปู่ดำ แล้วจึงได้นิมนต์หลวงพ่อเริ่มซึ่งท่านมีเชื้อสายรามัญ จากวัดหน้าโบสถ์มาเป็นเจ้าอาวาส เมื่อเจ้าอาวาสเป็นมอญจึงมีลูกหลานมอญเข้าบวชจำพรรษาเป็นจำนวนมาก วัดหลักสี่จึงมีพระมอญที่มีการสวดพระอภิธรรมเป็นภาษามอญ ในช่วงเวลาดังกล่าว การสื่อสารของพระในวัดและกับชาวบ้านยังคงใช้ภาษามอญ

การปฏิรูประบบราชการของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ. 2411 ในขณะที่¹กลุ่มอำนาจของผู้สำเร็จราชการมีอำนาจมาจนถึงช่วงปลายปี

---

¹พระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) กรมพระราชวังบวรวิชัยชาญ เป็นผู้สำเร็จราชการแทน ทำให้มีเจ้านายและขุนนางผู้ใหญ่มีอำนาจอยู่มากเพราะส่วนใหญ่ดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ เช่น อัครเสนาบดีฝ่ายกลาโหม คลัง กรมท่า และกรมนาและในรูปของภาชีรัษฎากร ซึ่งสามารถควบคุมทรัพยากรจำนวนมากจากทรัพยากรส่วนใหญ่ของชาติ (เตช บุนนาค, 2548, น. 68).

พ.ศ. 2416 ได้หมดอำนาจลงไป และเมื่อมีการปฏิรูปกรมคลังในปี พ.ศ. 2417 มีผลให้กระทรวงต่าง ๆ ได้ส่งเงินมาที่ห้องพระคลังทางการเงินและควบคุมบริหารการเงินทำให้พระมหากษัตริย์ทรงตั้งอำนาจการบริหารกลับคืนมา และได้ดำเนินนโยบายการพัฒนาประเทศตามแนวทางที่ทรงพระประสงค์ แม้วก่อนหน้านั้นโครงการพัฒนาเมืองเพื่อขยายความเจริญ และความอุดมสมบูรณ์ไปยังชนเมืองกรุงเทพมหานคร ภายหลังจากครองราชย์ไปได้ 3 ปี ได้มีพระประสงค์ให้ชุดคลองเปรมประชากร สายสัมพันธ์จากราชวงศ์เข้าสู่ชุมชนด้วยแต่นั้นมา ต่อมาได้มีการปฏิรูประบบสงฆ์และทิศทางในการพัฒนาที่มีการปฏิรูประบอบราชการในหลาย ๆ ด้านในช่วงนี้ทำให้คนมอญในชุมชนกลายเป็นคนไทยไปอย่างรวดเร็ว การให้หน่วยงานราชการเข้ามาดูแลโรงเรียนวัด ใน พ.ศ. 2421 เด็ก ๆ ในชุมชนก็ต้องไปเรียนหนังสือที่สอนเป็นภาษามอญที่วัดหลักสี่ (ภาพที่ 6.2) กับพระสงฆ์มอญ ทางการศึกษาให้มีการเรียนการสอนเป็นภาษาไทย ใช้ภาษาไทย ด้วยสาเหตุนี้ทำให้การใช้ภาษามอญในสถาบันหลักของชุมชนประกอบด้วย บ้าน วัด และโรงเรียน เริ่มลดน้อยลงไป จนถึงปัจจุบันวัดหลักสี่ยังคงปรากฏหลักฐานความเป็นวัดมอญจากพระอุโบสถที่สวยงาม และมีเอกลักษณ์ที่แสดงให้เห็นได้จากรูปหงส์ อันเป็นสัญลักษณ์ของวัดมอญมาแต่อดีต นอกจากนี้ก็คงจะเป็นความทรงจำของชาวชุมชนศิษย์หลวงปู่ขาววัดหลักสี่ ที่ยังเล่าขานถึงเรื่องราวที่ได้รับการถ่ายทอดบอกเล่าต่อ ๆ กันมาจากบรรพบุรุษรุ่นปู่ย่าตายาย เช่นเดียวกับเรื่องเล่าของชุมชนถึงหลวงปู่ดำในอดีต และประวัติศาสตร์ชุมชนก็ได้กล่าวถึงความศรัทธาของชาวบ้านที่มีต่อท่านอย่างแรงกล้า ตลอดทั้งความรู้สึกผูกพันระหว่างพุทธศาสนากับชุมชน โดยมีหลวงปู่ขาวเป็นผู้สืบทอดศรัทธาซึ่งตามประวัติเล่ากันว่า ท่านเป็นลูกมอญตระกูลน้อยไม้ ซึ่งเป็นตระกูลมอญดั้งเดิมในชุมชน กำฟ้าบิดามารดา แต่มีญาติอุปถัมภ์ เมื่ออายุครบบวชจึงได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุ ท่านเป็นพระเกจิอาจารย์ชื่อดังที่เป็นที่ศรัทธานับถือของพุทธศาสนิกชนทั่วไป เป็นศิษย์พระอาจารย์เริ่มซึ่งเป็นพระเถระยุคเก่าที่ชาวบ้านเชื่อกันว่ามีมนต์คาถาล้าง เมื่อครั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดหลักสี่องค์ที่สองต่อจากพระอาจารย์เริ่ม ท่านได้สร้างความสำเร็จให้กับวัดหลักสี่ ด้วยการสร้างศาลาการเปรียญมณฑป พระสถูปเจดีย์ เพื่อประดิษฐานรอยพระพุทธรูปจำลอง เป็นต้น (ข้อมูลจากเว็บไซต์สำนักงานเขตหลักสี่, 2550, น. 1)

ชุมชนมอญมีความศรัทธาต่อหลวงปู่ดำ พระอาจารย์เริ่ม และหลวงปู่ขาว เป็นที่ตั้งจากการสืบทอดความศรัทธาต่อพระสงฆ์มอญในนิกายหินยานหรือเถรวาท ซึ่งความเคารพศรัทธาในพุทธศาสนาของคนมอญที่ปรากฏตลอดช่วงเวลาในต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ดังนั้น ชาวบ้านจึงมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับอภินิหาร เรื่องลี้ลับและความเชื่อต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในเรื่องเล่าและคำสอนภายในครอบครัวคนมอญ ซึ่งความเชื่อถือศรัทธาที่ชาวบ้านมีต่อพระสงฆ์มอญนั้น แสดงให้เห็นถึงความ

สัมพันธ์ของชาวบ้านที่มีต่อพุทธศาสนา วัดมอญ และพระสงฆ์ที่มีเชื้อสายมอญ สะท้อนถึงความศรัทธาที่มีความใกล้ชิดผูกพันในความเป็นพวกเดียวกัน ดังนั้นศาสนาพุทธจึงเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านภายใต้วิถีชีวิตของชุมชน โดยความเป็นมอญนั้น ชาวบ้านได้นำไปโยงกับศาสนาที่มีพระสงฆ์มอญเป็นจุดศูนย์กลางยึดเหนี่ยวจิตใจ ซึ่งถือเป็นอัตลักษณ์ดั้งเดิมของคนมอญในเมืองไทย ในความเชื่อของชาวบ้านที่มีต่อพระสงฆ์ ตาครูผู้อาวุโสชุมชนเล่าถึงความศรัทธาของชาวบ้านที่มีต่อพระสงฆ์มอญ หรือหลวงปู่ขาวให้ฟังว่า

คนที่นี่ ส่วนใหญ่เป็นคนมอญ จะนับถือหลวงปู่ขาว นามสกุลน้อยไม้ ท่านสำเร็จวิชาเทพสัจจะบารมี เพราะถ้าดูใคร ดูแล้วจะเป็นอย่างนั้น เพราะท่านวาจาสิทธิ์ เค่าเล่ากันจะสร้างศาลา มีต้นไม้ขวางอยู่ คนจะช่วยกันล้ม หลวงปู่ขาวบอกว่าไม่ต้องล้ม มันจะล้มเอง พอตกลงกลางคืนมีพายุมาทำให้ต้นไม้ล้มลงมาเอง ซึ่งเรื่องเกี่ยวกับท่าน ลองคิดดู ตั้งแต่ท่านยังอยู่ สมัยรัชกาลที่ 5 มาจนถึงทุกวันนี้ชาวบ้านไม่ใช่เพียงแค่คนในชุมชน คนข้างนอกทั่วไป ก็ยังพูดถึงท่านกันอยู่

ภาพที่ 6.2

รูปปั้นสักการะหลวงปู่ขาว วัดหลักสี่

ในความศรัทธาที่ชาวบ้านมีต่อพระสงฆ์นั้นเกิดขึ้นมาตามวิถีชีวิตของชุมชน และการถูกปลูกฝังจากบุคคลในครอบครัวที่ยึดถือปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่อง ความคุ้นเคยในวิถีพุทธจากชีวิตประจำวันของชาวบ้านที่ต้องมีพระพุทธรูปเป็นที่พักทางด้านจิตใจ กล่าวคือ บรรพบุรุษมอญในชุมชนนับถือศรัทธาในหลวงปู่ดำและยึดถือเป็นที่พักเมื่อครั้งอพยพหนีพม่า และเมื่อมาตั้งถิ่นฐาน

ในเมืองไทย การจับจองที่ดินของกลุ่มครอบครัวมอญที่อพยพมาครั้งหลัง ๆ ก็ต้องมาอยู่ในบริเวณที่ไกลความเจริญออกมา โดยเฉพาะมอญในแถบหนองบัว แม้ชาวบ้านหลาย ๆ ครอบครัวอยู่รวมกันเป็นหมู่บ้านที่เรียกกันว่าบ้านหนองบัว ด้วยความคุ้นเคยกับวิถีชีวิตชาวพุทธในเมืองมอญ ชาวบ้านต้องเดินทางไปทำบุญที่วัดหน้าโบสถ์ซึ่งมีเจ้าอาวาสและพระสงฆ์เป็นมอญ แม้ว่าวัดหน้าโบสถ์จะอยู่ไกลไปทางปากเกร็ด เมืองนนทบุรี เป็นเส้นทางเดินเท้าที่มีระยะทางที่ไกลมาก ความตั้งใจประกอบกับความศรัทธาของชาวบ้านอย่างแรง เจ้าอาวาสรูปต่อมาคือพระครูเนตร เป็นผู้เปิดสอนโรงเรียนตามหลักสูตรของกระทรวงธรรมการ เปิดรับเฉพาะนักเรียนชายทำการเรียนการสอน ณ ศาลาการเปรียญเป็นครั้งแรก เจ้าอาวาสรูปต่อ ๆ คือ พระมหาละห้อย สุขเมโท ได้สร้างเหรียญหลวงปู่ขาวรุ่น 2496, 2498 และ รุ่น 2512 เมื่อท่านลาสิกขาบทเจ้าอาวาสรูปต่อมา คือ พระอาจารย์มหาแห่ม อิศโร ท่านเป็นพระนักพัฒนาอีกรูปหนึ่ง ท่านได้สร้างโรงเรียนปริยัติธรรม และสร้างเหรียญหลวงปู่ขาวรุ่น 2517 และมรณภาพเมื่อ พ.ศ. 2520 เจ้าอาวาสถัดจากพระอาจารย์มหาแห่ม คือ พระสมุห์ ประเสริฐ สุขมงคล เป็นเจ้าอาวาส 6 ปี ลาสิกขาบท และเมื่อพระครูโกศล ปิยะกิจ (มหาเชวง ปิยาจาโร) นับว่าท่านเป็นพระนักพัฒนาอีกรูปหนึ่งที่ชาวบ้านเห็นว่าการเป็นพระนักพัฒนาของท่านทำให้วัดหลักสี่เจริญรุ่งเรืองดังที่เห็นอยู่ทุกวันนี้ ความเจริญของวัดหลักสี่ได้เป็นที่รู้จักของคนภายนอกชุมชน ด้วยความศักดิ์สิทธิ์ของพระเกจิอาจารย์ของหลวงปู่ขาวจึงเป็นที่นับถือศรัทธาต่อคนทั่วไปและไม่ใช่เพียงชุมชนหนองบัวเท่านั้น เมื่อครั้งที่พระพุทธรูปเจ้าหลวงทรงเสด็จมาทำพิธีเปิดคลองเปรมประชากรในปี พ.ศ. 2413 พระองค์ท่านได้ทรงเสด็จมาที่วัดหลักสี่ในช่วงที่หลวงปู่ขาวยังเป็นเจ้าอาวาส

ในสภาพการณ์ของโลกภายใต้การแทรกแซงของระบบคิดจากภายนอกในกระแสโลกาภิวัตน์ ภาวะสงคราม การเมือง เศรษฐกิจ และลัทธิชาตินิยมในรัชกาลที่ 6 ได้ทำให้คนมอญกลายเป็นคนไทยเร็วขึ้น การใช้ประวัติศาสตร์ชาติเพื่อสร้างความภาคภูมิใจ การฟื้นฟูประเพณี แรกนาขวัญ ลอยกระทง ศิลปะ วัฒนธรรม ภาษาและวรรณคดี การเน้นความเป็นไทยในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นหลักเพราะทรงเห็นว่า สถาบันมีส่วนสำคัญในการดำรงความเป็นชาติไทยมาโดยตลอด (Wyatt, 1984, p. 229 อ้างถึงใน วิไลเลขา ถาวรธรรม, 2545, น. 145)

ในช่วง พ.ศ. 2460 เป็นช่วงข้าวยากมากแพง เพราะบ้านเมืองกำลังตกอยู่ในภาวะสงครามโลกครั้งที่ 1 ต่อมาเมื่อสงครามโลกสิ้นสุดลง ชาวบ้านยากจนกันมาก แต่ราคาข้าวกลับมีราคาแพง ในขณะที่ทางบ้านซึ่งมีอาชีพทำนา พ่อแม่จึงให้กำนันช่วยลาออกจากทหารมาช่วยกันทำนา ซึ่งราคาข้าวภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 มีราคาสูงถึงเกวียนละ สองร้อยสองชั่ง เมื่อกลับเข้ามาช่วยพ่อแม่ทำนาได้แต่งงานกับสาวมอญในชุมชนในปี พ.ศ. 2465 และได้แยกเรือนออกมา

จากเรือนพ่อแม่ มาอยู่ที่บ้านเลขที่ 16 หมู่สอง ตำบลทุ่งสองห้อง-สีกัน อำเภอปากเกร็ด เมืองนนท์ มีบุตรธิดาทั้งหมด 10 คน และได้รับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้านและกำนันในปีเดียวกัน และภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ. 2475 ตำบลทุ่งสีกัน-สองห้อง ย้ายไปอยู่ในการปกครองของอำเภอ บางเขน จังหวัดพระนคร

ระบบการศึกษากับการเปลี่ยนแปลงค่านิยม

พัฒนาการของชุมชนในด้านการศึกษา การศึกษาในระบบโรงเรียนที่กำลังเติบโตจากการสร้างโรงเรียนวัดหลักสี่ (ทองใบทิวารีวิทยา) ในปี พ.ศ. 2475 เป็นโรงเรียนที่ได้รับที่ดินบริจาคมาจากวัดหลักสี่และจากชาวบ้านชื่อนางทองใบ ทิวารี สร้างด้วยทุนรัฐบาลเป็นโรงเรียนในระดับประถมศึกษาตอนต้น การเรียนการสอนภายในโรงเรียนจะทำการสอนด้วยภาษาไทย จึงไม่ได้มีการนำภาษามอญมาใช้สอนในโรงเรียน อีกทั้งในช่วงเวลานั้นชาวบ้านไม่มีโอกาสนำไปใช้ประโยชน์ในการประกอบอาชีพ ดังนั้นความสำคัญของการนำภาษามอญมาใช้จึงถูกลืมเลือนไป ชาวชุมชนที่เคยศึกษาเล่าเรียนจากโรงเรียนวัดหลักสี่ เมื่อจบการศึกษาชั้นสูงสุดในระดับประถมต้นก็ย้ายไปศึกษาต่อในระดับสูงต่อไปในโรงเรียนใกล้เคียง ชุมชนในระดับสามัญศึกษา และอาชีวศึกษา จนถึงปัจจุบันพ่อแม่ ผู้ปกครองนิยมส่งเสียบุตรหลานให้ได้มีการศึกษาในระดับสูง ซึ่งระบบคิดที่เกี่ยวกับการศึกษาของบุตรธิดาได้เริ่มต้นในครั้งที่มีการปฏิรูประบบการศึกษาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ระบบการศึกษาที่ค่อย ๆ ปรับเปลี่ยนไปที่ละเล็กทีละน้อยจนเปลี่ยนไปศึกษาในระบบโรงเรียนทั้งหมดในรัชกาลที่ 6 ด้วยผลพวงของการปฏิรูประบบการศึกษา การออกพระราชบัญญัติการศึกษาเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เด็กในชุมชนและบริเวณใกล้เคียงต้องไปเรียนหนังสือที่โรงเรียนวัดหลักสี่ ความเปลี่ยนแปลงได้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วไปพร้อม ๆ กับการเติบโตของความเป็นเมือง

ระบบความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับรัฐ

ในช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครองพุทธศักราช 2475 ชุมชนบ้านหนองสองห้องเป็นกลุ่มมอญชาวบ้านกลุ่มเล็ก ๆ เพราะประวัติศาสตร์ชุมชนที่ระบุถึงสถานะชุมชนที่ขึ้นอยู่กับแขวงตลาดขวัญ เขตดอนเมือง-สีกัน เมืองนนทบุรี ประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านหนองบัวที่เคยขาดหายไปจากประวัติศาสตร์ที่มาของชุมชนในแขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพมหานคร ได้

ปรากฏตัวตนอีกครั้งเมื่อคราวกบฏบวรเดช พ.ศ. 2476 การเป็นฝ่ายรัฐ โดยมีกำนันบุญช่วย ผู้ความดี เป็นผู้นำท้องถิ่น เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2476 กำนันบุญช่วย² ซึ่งเป็นลูกหลานมอญในชุมชน ได้เข้าไปมีบทบาทในเหตุการณ์บ้านเมืองในครั้งนี้ โดยถูกเกณฑ์ให้มีหน้าที่หุงข้าวเลี้ยงทหารฝ่ายกบฏ ทำให้บ้านหลักสี่ได้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ชาติไทย ต่อมาเมื่อฝ่ายกบฏแพ้ทางการได้ให้กำนันบุญช่วยเป็นผู้ควบคุมเหล่าลูกเสือเสนาศึกษาซึ่งส่งมาจากกรุงเทพฯ ทำการเก็บศพเหล่าทหารฝ่ายกบฏที่ถูกยิงตายตามหัวคันทา ตามคอข้าว นำศพทหารมาเก็บไว้ที่กองฟาง ซากศพที่เก็บได้มากที่สุดเป็นซากศพทหารฝ่ายคณะราษฎรที่ถูกหัวรถจักร ช่าวบ้าน (เรียกว่าตอปีโตบก) ของพระองค์เจ้าบวรเดชปล่อยมาจากดอนเมือง ชนกันที่โคกตาตำ ทหารบนรถไฟตายทั้งขบวน กำนันบุญช่วยได้นำศพลงเรือโอ ไปให้คณะราษฎรที่บางซื่อ และการได้รับมอบหมายหน้าที่สำคัญ เป็นคนกลางนำเหล่าทหารกองอากาศยาน กองทัพบก ซึ่งเป็นฝ่ายกบฏที่แตกทัพที่มีร้อยโท ชูรนนภาภาส จำถนอม พลทหารวง พลทหารถม พลทหารฉาย พิจสุวรรณ นักรวม ๆ แล้ว ประมาณ 30 กว่าคน เข้ามอบตัวต่อร้อยเอกหลวงพิบูลย์สงคราม แม่ทัพฝ่ายคณะราษฎร ที่กระทรวงกลาโหม จากการเข้าไปช่วยทางการในครั้งนั้นท่านได้รับรางวัลกำนันตัวอย่าง และให้เกณฑ์ราษฎรมาทำการสร้างถนนปราบกบฏ (ถนนแจ้งวัฒนะ) ช่าวบ้านได้ค่าแรง 50 สตางค์ต่อวัน ส่วนเด็กหนุ่มสาวได้คนละ 25 สตางค์ ในช่วงนี้ช่าวบ้านเห็นดีเห็นงามจากรายได้ที่มาจากการเป็นแรงงานในโครงการ ซึ่งล้วนเป็นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของเมืองกรุงเทพมหานครในช่วงแรก ๆ

---

²กำนันบุญช่วยย้ายกลับเข้ามาอยู่ที่บ้านพ่อแม่ในชุมชนช่วงปี พ.ศ. 2460 ภายหลังจาก หลวงพ่อคล้ายเจ้าอาวาสวัดเสารังทองได้มรณภาพลง กำนันบุญช่วยซึ่งเป็นศิษย์หลวงพ่อคล้ายมา แต่เด็กจนถึงอายุ 18 ปี ตอนที่ย้ายกลับถิ่นเดิมของพ่อแม่ กำนันบุญช่วยเรียนจบมัธยมปีที่ 3 ซึ่งเป็นช่วงการสร้างอุดมการณ์รักชาติ จึงได้สมัครเป็นทหารอาสา เจ้าเมืองนนทบุรีบอกว่าผู้จะเป็นทหารไทยต้องใช้นามสกุล ดังนั้นท่านเจ้าเมืองจึงตั้งนามสกุลตามชื่อของบรรพบุรุษคือทวด ออ สู่ เป็นนามสกุลว่า “ผู้ความดี” ภายหลังจากมีนามสกุลเช่นเดียวกับคนไทยแล้วก็เข้าทำงานเป็นทหารอาสาสังกัดหมวดเสนารักษ์ กองทัพบก มียศสิบตรี ได้รับเงินเดือน เดือนละ 16 บาท

วัฒนธรรมร่วม

ในขณะที่วัฒนธรรมที่ชาวมอญได้รับมาจากคนไทย เช่น ประเพณีทำขวัญเกี่ยวข้าวเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2480 ภายในแขวงทุ่งสองห้องชาวบ้านปรับตัวเข้ากันได้เป็นอย่างดี มีการช่วยเหลือจุนเจือ ช่วยกันลงแขกทำนา ความสัมพันธ์แน่นแฟ้นจนไม่อาจแยกว่าใครเป็นมอญ จีน หรือไทย ทางราชการได้ส่งเสริมในการอนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรมไทย ภายในชุมชนจึงจัดงานประเพณีงานรื่นเริงต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะจัดกันที่วัดหลักสี่ มีการส่งเสริมให้อนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น มีการบูชาพระแม่โพสพ และในช่วงฤดูเก็บเกี่ยวชาวบ้านจะมีการละเล่น และการฉลองภายหลังฤดูการเก็บเกี่ยว ที่สะท้อนถึงการร่วมมือในการลงแขกเกี่ยวข้าว คุณยายเกี้ยว (ปัจจุบันอายุ 80 ปี) เล่าให้ฟังว่า

ชาวบ้านเขาก็สนุกกันในช่วงเกี่ยวข้าว พอเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้วก็มีการร้องเพลงฉลองกัน พอบ้านไหนจะมีงานเขาก็จะเอารวมมาปักเอาไว้หน้าบ้าน เพลงที่ร้อง ๆ กันก็จะเป็นการร้องแก้กันไปมาระหว่างหญิงชาย ส่วนใหญ่ก็จะร้องเพลงเกี่ยวข้าว เพลงระบำ เพลงเกี่ยวข้าวส่วนใหญ่เนื้อหาจะเกี่ยวกับการทำนา สร้างความสนุกสนานครื้นเครง ทำงานแล้วมันไม่เหนื่อย ความสัมพันธ์จากการเกี่ยวข้าวของหนุ่มสาว และให้ระมัดระวังในเวลาเกี่ยวข้าว เช่น “อย่าเหยียดเดียวเดียวเดียว จะบาดก็ออยเอยวันนี้มาแขก (ลงแขกเกี่ยวข้าว) นะมันก็สาย ทั้งวัวทั้งควาย พระรุงพระวัง ใ้เฝือกจุงหน้า ใ้กำพรว้าจุงหลัง สวาน้อยร้อยชั่งช่วยระวังควาย สวาน้อยร้อยชั่ง มาช่วยระวังควายเอย (ทองสุข กาญจนพาทย์, สัมภาษณ์)

ความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับหน่วยงานภาครัฐที่ดำเนินเป็นไปอย่างราบรื่น เมื่อทางการต้องการให้อำเภอบางเขน³ ส่งคณะรำไปร่วมแสดงที่ท้องสนามหลวง เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2480 คุณยายแดงภรรยากำนันบุญช่วย ได้จัดคณะระบำพื้นเมืองเป็นตัวแทน ชาวบ้านในชุมชนไปกันหลายคนรวมทั้งคุณยายเกี้ยวที่มีอายุเพียง 8 ขวบได้ไปร่วมแสดงด้วย การแสดงครั้งนั้นได้มีคุณยายแดงภรรยาเป็นผู้ฝึกคณะระบำด้วยตัวเอง เพราะก่อนจะแต่งงานกับกำนันท่านเป็นนางเอกละคร คณะระบำได้รับชัยชนะเป็นถ้วยรางวัล ชาวบ้านดีใจและมอบให้ทางอำเภอนำถ้วยไปไว้ที่อำเภอบางเขน เป็นที่ดีใจของชาวบางเขน จนความทราบไปถึงนายกรัฐมนตรี ในช่วงนั้นคือ พลตรีหลวงพิบูลสงคราม ท่านจึงสั่งให้ไปแสดงที่บ้านพักของท่านในวันทำบุญขึ้นบ้านใหม่

³ช่วงนี้ชุมชนอยู่ในเขตปกครองของอำเภอบางเขน

ซึ่งอยู่แถบหลักสี่ เมื่อคณะรำพื้นเมืองแสดงจบลงไป เป็นที่พอใจของท่านผู้หญิงละเอียด ท่านได้ให้รางวัลนักแสดงคนละ 10 บาท ส่วนกำนันบุญช่วยได้รับรางวัลเป็นเงิน 100 บาท ชาวบ้านเล่าว่ามันเป็นเงินจำนวนที่มากมหาศาลสำหรับชาวบ้านในเวลานั้น เพราะเงินที่มากขนาดนั้นสามารถนำไปซื้อที่นาได้เป็น 10 ๆ ไร่เลยทีเดียว (นิกร สู่วรรณดี, สัมภาษณ์)

ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำชุมชนกับชาวบ้าน

เมื่อปี พ.ศ. 2482 ได้มีการเวนคืนที่ดินที่นาของชาวบ้านในหลายครอบครัวถูกเวนคืนที่ดินไปด้วยอัตราไร่ละ 40 บาท ครอบครัวพ่อแม่จำพ่ายพ ถูกเวนคืนที่นาไป 37 ไร่ ส่วนของกำนันบุญช่วย ยายแดงกวาดินไป 130 ไร่ ซึ่งเหตุการณ์การถูกเวนคืนที่ดินและชาวบ้านเกือบทุกครอบครัวถูกเวนคืนเช่นเดียวกัน ที่ดินที่ถูกเวนคืนนั้นชาวบ้านมีความรู้สึกว่าได้เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชาติไทยตามกระแสเชื้อเพลิงผู้นำ ผู้นำเขาว่าอะไรก็ทำตามนั้น แต่ต่อมาอีก 2 ปี ได้เกิดเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นเหตุการณ์ที่ชาวบ้านจดจำถึงความยากลำบากจากภาวะสงคราม คุณยายพื่อน ปัจจุบันอายุ 76 ปี เล่าถึงเหตุการณ์ในอดีตให้ฟังว่า

พอญี่ปุ่นลง พ่อแม่ ญาติพี่น้องเขาหลงเรือหนีกันไปหมด ฉันอาสาเฝ้าบ้านอยู่คนเดียว ที่น่ากลัวมากก็ตอนทหารญี่ปุ่นทิ้งระเบิดที่สนามบินดอนเมือง ในหมู่บ้านทหารญี่ปุ่นเดินผ่านไปหมด เราก็ต้องแอบอย่าให้มันเห็น ชีวิตตอนสงครามมันลำบากจริง ๆ ความยากลำบากที่จำไม่เคยลืม คือ เสื้อผ้าก็ไม่มีจะใส่ ขัดสนไปหมดทั้งอาหาร ยารักษาโรค เวลาไม่สบายไม่มียากิน มันลำบากมากจริง ๆ เดียวนี้จะยังงี้ ๆ มันก็สบายกว่าตอนสงครามเยอะ

ในความยากลำบากของชุมชนในภาวะสงคราม ชาวบ้านเห็นว่าผู้ที่ช่วยเหลือชาวบ้านในยามทุกข์ยากช่วงนี้ ก็คือ กำนันบุญช่วย ภาพที่ชาวบ้านจำได้คือความเอื้ออาทรของกำนันที่ได้พายเรือเอายา อาหาร ที่หน่วยงานราชการให้มาไปแจกจ่ายแก่ชาวบ้าน ความทรงจำถึงผู้นำที่อยู่ใกล้ชิดกับชาวบ้านในยามที่ได้รับความเดือดร้อนทุก ๆ ครั้ง ก็คงจะมีแต่กำนันบุญช่วยจะเข้ามาถามสารทุกข์สุขดิบกับชาวบ้านอยู่เสมอ ชาวบ้านนับถือกำนันมากเพราะในชีวิตประจำวันของชาวบ้านนอกจากความใกล้ชิดกับพระและวัดหลักสี่แล้ว กำนันบุญช่วยคือที่พึ่งหลักของชาวบ้าน ตาจรเล่าให้ฟังถึงความสำคัญของกำนันที่มีต่อชาวบ้าน

พูดง่าย ๆ ว่ากำนันทำได้ทุกอย่าง เวลาใครจะคลอดลูก แม่แตงกวาเมียกำนันก็จะไปทำคลอด เพราะเป็นหมอต้าแย เวลาใครจะแฉ่งเกิด แฉ่งตายก็แฉ่งที่บ้านกำนันได้เลย ยิ่งไปกว่านั้น กำนันยังมีความรู้หลาย ๆ เรื่อง เรื่องการตั้งชื่อจากตำราพรหมชาติ เด็กที่เกิดใหม่กำนันตั้งชื่อให้ทั้งนั้น ส่วนผมเป็นลูกชายก็มีหน้าที่เป็นเสมียนคอยช่วยจด ช่วยจำ ช่วยเขียนงานของพ่อทุกอย่าง เพราะที่ทำการกำนันก็อยู่ที่บ้านนี้แหละ ก็ทั้งเมีย และลูกของกำนันก็ต้องช่วยกัน

การปกครองที่มีผู้นำคือกำนันบุญช่วยเป็นกำนันที่ชาวบ้านนับถือและศรัทธาในตัวกำนันมาก จนกระทั่งเกษียณท่านอยู่ในตำแหน่งกำนันนานถึง 42 ปี ทำให้ชาวบ้านที่จะมาสมัครเป็นกำนันคนต่อ ๆ ไปก็ต้องประกาศกับชาวบ้านว่าจะอาสาทำหน้าที่เป็นกำนัน และจะเป็นกำนันที่ดีเหมือนกับที่กำนันบุญช่วยเคยทำมา ซึ่งการปกครองชุมชนชาวบ้านจะเลือกผู้นำที่มาจากกลุ่มเครือญาติมอญ หรือคนที่รู้จักคุ้นเคยภายในกลุ่มครอบครัวและเครือญาติที่มีเชื้อสายมอญร่วมกันมาก่อน ระบบคิดที่ต้องมีการปกครองด้วยพวกพ้องเดียวกัน ก็เพื่อให้สังคมมีความสงบสุข มีความเป็นระเบียบ ไม่วุ่นวาย การมีจารีตประเพณีเป็นบรรทัดฐาน (Norms) ที่ผู้คนในชุมชนเห็นพ้องกันว่า หากทุกคนปฏิบัติดังนี้แล้ว สังคมชุมชนก็จะอยู่กันอย่างร่มเย็น และการมีผู้นำไม่ใช่ว่าการที่มาจากคนกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน ย่อมจะเข้าใจในวิถีชุมชนและวิธีการในการปกครองมากกว่าคนนอกที่จะเข้าเป็นผู้ปกครอง ดังตัวอย่างกรณีผู้นำที่มาจากคนในชุมชนซึ่งปรากฏอยู่ในประวัติศาสตร์ชาติและประวัติชุมชน ได้แก่ ในครั้งที่พญาเจ่งนำทัพพญามอญ และครอบครัวมอญได้เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี และสมเด็จพระเจ้าตากสินได้มอบให้พญาเจ่ง (สมิงมะเจ่ง มอญเมืองเมาะตะมะ) ต้นสกุล คชเสนี เป็นผู้นำมอญปกครองคนมอญด้วยกันเองที่เกาะเสลาคุณ หรือเกาะเกร็ด อ.ปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรีในปัจจุบัน ด้วยเหตุผลทางด้านการสื่อสารและความศรัทธาที่มีต่อกันภายในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน ช่วยให้เกิดความเป็นระเบียบและง่ายต่อการปกครองนั่นเอง

ความเชื่อกับสำนึกร่วมของชุมชน

จิตสำนึกชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญที่สังเกตได้จากการให้ความร่วมมือกันของสมาชิกชุมชนด้วยลูกหลานจีน มอญ และไทยได้ร่วมมือกันบูรณะศาลเจ้าพ่อไท่โงเทงมีสภาพทรุดโทรมในปี พ.ศ. 2494 กับพ่อค้าจีนซึ่งเป็นลูกหลานของคนในชุมชนที่มีเชื้อสายมอญ-จีน ด้วยการช่วยกันบริจาคเงิน และเรียกรอเงินจำนวนหนึ่งจากคนมอญ เพื่อใช้ซ่อมแซมศาลบรรพบุรุษของคนมอญ ที่อยู่ใน

สภาพถูกจอมปลวกขึ้นปกคลุมไปทั่วศาลาไม้สัก จนมองไม่เห็นศาลเจ้าสร้างเสร็จในปี พ.ศ. 2496 ลักษณะเป็นอาคารตึกชั้นเดียว ก่อสร้างด้วยปูนเพื่อความคงทน รูปแบบของศาลาได้ประยุกต์ไปตามรูปแบบศาลเจ้าของคนจีน ด้วยสภาพทางเศรษฐกิจ คนมอญที่อยู่ในฐานะยากจนจึงไม่ค่อยมีบทบาทในการสร้างศาลเจ้ามากนัก ในขณะที่คนจีนที่มีฐานะดีขึ้นจากการค้าได้เข้ามามีบทบาทต่อชุมชนมากขึ้น โดยเฉพาะคนจับแถบย่านตลาดหลักสี่ งบประมาณในการบูรณะศาลเจ้าพ่อโงกเทงหรือศาลเจ้าพ่อสมบุญแทบส่วนใหญ่ได้รับบริจาคมาจากพ่อค้าคนจีนร้านเครื่องเหล็กฝั่งตรงข้ามถนนวิภาวดีรังสิต ชาวบ้านเล่าว่า แป๊ะเล่าตี้ซึ่งเป็นคนจีนในชุมชนที่มีอาชีพรับเหมาก่อสร้างได้บริจาคเงินในการซ่อมแซมศาลเจ้า แม้ปัจจุบันการบริจาคเงิน และเสียสละกำลังกายในการช่วยงานประเพณีที่ยังสะท้อนถึงความเชื่อส่วนรวมของชุมชนที่ผ่านระบบคิดของการมีความทรงจำร่วม (Share Memory) ในความเป็นมาในอดีต ทำให้ทุกคนอยากจะเข้ามามีส่วนร่วมในประเพณีฉลองเจ้าพ่อสมบุญภายหลังการบูรณะในปี พ.ศ. 2496 การเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนศิษย์หลวงปู่ขาว วัดหลักสี่ได้นำไปสู่การบูรณาการค่านิยม ความเชื่อ ในวิถีปฏิบัติด้านประเพณี และวัฒนธรรม ที่พัฒนามาจากความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ระหว่างคนมอญ คนจีน และคนไทย กับกลุ่มผู้อพยพกลุ่มใหม่ซึ่งเข้ามาตั้งถิ่นฐานในชุมชน ที่มีต่อการสร้างสำนึกร่วม ซึ่งช่วยให้ลูกหลานมอญและจีน ได้ตระหนักถึงการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน

สรุป

ยุคแรกของสังคมทันสมัยกับการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตมอญ เริ่มจากการที่รัฐบาลในขณะนั้น ได้มีการเปิดการค้าเสรี ทำให้มีการส่งเสริมการทำงานตั้งแต่ย่านรังสิต มาจนถึงย่านทุ่งสีกัน และหนองบัว ได้มีการชุดคลองเปรมประชากรเพื่อนำน้ำมาช่วยชาวนาปลูกข้าว และใช้เป็นเส้นทางคมนาคมด้วย ผลกระทบที่สำคัญต่อชุมชนในบายนี้อีกคือ คนในชุมชนได้มีการเดินทางติดต่อกันมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกัน ก็ได้มีการซื้อขายที่ดินริมคลองกันมากขึ้น ในเวลาต่อมา ได้มีการสร้างทางรถไฟและการตัดถนนผ่านหนองบัว ทำให้การเดินทางสะดวกมากขึ้น แต่ก็ทำให้มีคนอพยพเข้ามาในชุมชนมากขึ้นเช่นกัน อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงอัตลักษณ์ที่สำคัญของชุมชนได้แก่การจัดระบบการศึกษาใหม่ ที่ทำให้คนมอญไม่สามารถใช้ภาษาได้อีกต่อไป เพราะทุกคนต้องเรียนหนังสือโดยใช้ภาษาไทย ผลก็คือทำให้คนในชุมชนมีโอกาสหางานทำได้มากขึ้น แต่ในขณะเดียวกัน ก็ทำให้ความรู้สึกในความเป็นคนมอญลดลง

สิ่งที่ทำให้ความเป็นชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้ในยุคแรกของสังคมทันสมัยได้แก่ การมีผู้นำที่เป็นคนมอญที่เสียสละ ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลแก่คนในชุมชนเป็นอย่างดี ทำให้คนในชุมชนมีความรักใคร่สามัคคีกันดี นอกจากนั้น ระบบความเชื่อในพระสงฆ์ และผีบรรพบุรุษทำให้ชุมชนมีสิ่งที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจร่วมกันอันได้แก่ หลวงปู่ดำ หลวงปู่ขาว ศาลเจ้าพ่อโทงเทง และศาลเจ้าพ่อสมบุญ

จะเห็นได้ว่า ในยุคแรกของสังคมทันสมัย ปัจจัยภายนอกชุมชนมีส่วนสำคัญที่จะทำให้ความเป็นชุมชนลดลงทั้งทางตรงและทางอ้อม ในขณะที่ปัจจัยภายในอันได้แก่ ผู้นำชุมชน และสถาบันศาสนา และความเชื่อที่มีอยู่ในชุมชนได้ช่วยยึดเหนี่ยวจิตใจของคนให้มีความรักหวงแหนชุมชนของตนเอง หรืออาจกล่าวอีกนัยว่า ปัจจัยภายในเป็นสิ่งที่ช่วยให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้

6.2 ทุนทางสังคมในช่วงปลายสังคมทันสมัย

(Late Modern Period)

จนมาถึงปัจจุบัน ซึ่งอยู่ท่ามกลางบริบทของการพัฒนาไปสู่ความเป็นเมือง (Urbanization) ด้วยนโยบายพัฒนาไปสู่ความทันสมัย ชาวมอญซึ่งเสมอผู้เข้ามาเป็นผู้อาศัยต้องยอมรับสภาพในการปรับตัวให้สอดคล้องกับนโยบายของคนกลุ่มใหญ่ซึ่งเป็นเจ้าของประเทศ และดำรงสถานะของกลุ่มชาติพันธุ์ การคงอยู่ต่อไปของความเป็นมอญของชุมชน ดังนั้นเมื่อมีปัจจัยแวดล้อมภายนอกได้ส่งผลกระทบต่อความเป็นชุมชนดั้งเดิม ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่ชุมชนยอมรับได้ เพราะความจำเป็นของรัฐ อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน กลับทำให้คนมอญต้องสูญเสียอัตลักษณ์ของชุมชน ในช่วงพัฒนาประเทศตามกระแสหลักของรัฐบาล ซึ่งกระบวนการพัฒนาการของชุมชนที่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาประเทศ ผลของการพัฒนาได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบริบทของชุมชนกรณีศึกษาในหลายด้าน ในช่วงย่อย ๆ ของการเข้ามามีอำนาจแทรกชุมชนจากกระแสรัฐชาติ

ช่วงเปลี่ยนผ่านมาสู่สังคมทันสมัยเต็มตัว ทุนทางสังคมมอญถูกกดทับ ในช่วง พ.ศ. 2500 เป็นช่วงการเปลี่ยนแปลงระบบคิดที่ชาวบ้านยังมีความผูกพันกับอาชีพชาวนาแม้ว่าหลายครอบครัวได้เปลี่ยนตัวเองไปเป็นแรงงานในเมืองแล้วก็ตาม การให้ความสำคัญของภาครัฐกับความพยายามแก้ไขปัญหาความยากจนก็ยังเป็นปัญหาวิกฤตของกรุงเทพมหานคร รวมไปถึงชาวนาในแถบชานพระนคร เช่น ชาวนาแถบรังสิต ผลผลิตตกต่ำเพราะสภาพความแห้งแล้ง แต่ภาครัฐกลับมองต่างออกไป โดยมองว่าความยากจนเกิดจากความเฉื่อยชาและอุปนิสัยของชาวนาที่ไม่

ชอบการแข่งขัน ความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย พอมีพอกิน การที่ชาวบ้านมีพฤติกรรมเช่นนี้ อาจเป็นเพราะคำสอนของศาสนาที่ทำให้คนไม่มีความกระตือรือร้น ซึ่งภายใต้ระบบคิดที่รัฐพยายามเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ชาวบ้านในมุมมองที่เพิ่มมูลค่าเศรษฐกิจภายใต้จุดยืนที่รัฐต้องการแก้ไขปัญหาคความยากจนของคนกรุงเทพมหานคร กับอีกหลาย ๆ ประเด็นปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง การปกครองที่ได้สะสมมาตั้งแต่ช่วงการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ผ่านช่วงกบฏวรวงศา มาจนถึงช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยเฉพาะในช่วงหลังนี้ชาวบ้านในชุมชนมีความทุกข์ยากจากภาวะสงครามและภาวะความยากจนกันอย่างรุนแรง ดังนั้นภายใต้เงื่อนไขการแก้ไขปัญหาคความยากจน จึงมีนัยทางการเมืองการปกครองรวมอยู่ด้วย และในกระแสหลักของการพัฒนาประเทศในระบบคิดที่ว่าหากเศรษฐกิจดี ก็จะช่วยส่งผลต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชาติตามมาด้วย

นโยบายการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยกับการพึ่งตนเองของชุมชนมอญ

เมื่อผ่านช่วงต้นทศวรรษที่ 25 มาได้ 2-3 ปี กระแสโลกได้ทำให้ไทยได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของทศวรรษการพัฒนา (Development Decade) ซึ่งตรงกับพุทธศักราช 2503- 2513 จากการโหมกระหน่ำระบบคิดของกระแสการพัฒนาจากตะวันตกที่แพร่อิทธิพลเข้าสู่ประเทศไทย ภายใต้แนวคิดที่เป็นการพยายามลดช่องว่างความยากจน ระหว่างประเทศมหาอำนาจที่พัฒนาแล้วกับประเทศด้อยพัฒนา การเปลี่ยนแปลงระบบคิดจากภายนอกชุมชน ซึ่งภาครัฐได้ใช้เป็นนโยบายการพัฒนาประเทศในกระแสหลัก จากการเริ่มวางผังทางเศรษฐกิจที่วางไว้ก่อนในปี พ.ศ. 2496 ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอโครงการขอรับเงินสนับสนุนจากสหรัฐอเมริกา และการขอกู้เงินจากธนาคารโลก (World Bank) ช่วงทศวรรษดังกล่าวถือได้ว่าเป็นจุดเปลี่ยนของชุมชนจากอุดมการณ์รัฐในคำแถลงนโยบายของรัฐบาล ในวันที่ 1 เมษายน 2500 ที่กล่าวถึง “การพัฒนาเศรษฐกิจให้ถึงมือประชาชนโดยทั่วถึง” เพื่อเตรียมรับแผนพัฒนาแห่งชาติที่จะมีขึ้น นำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงทางสังคม จนปรากฏภาพที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้นใน พ.ศ. 2503 เมื่อมีสาส์นจากนายกรัฐมนตรีไปถึงที่ประชุมสงฆ์ทั่วประเทศ โดยขอความร่วมมือจากพระสงฆ์ไม่ให้อสอนหลักธรรมเรื่องสันโดษ เพราะจะเป็นการขัดขวาง ไม่เกื้อหนุนต่อการพัฒนา มีใจความที่สะท้อนถึงการครอบงำระบบคิดของชุมชนที่มีความใกล้ชิดกับพุทธศาสนาของชาวบ้านว่า

นี่เป็นเรื่องที่ทางรัฐบาลและกระผมเองขอร้อง เพราะเหตุว่าพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามีอยู่ทุกทาง ที่จะเลือกเอามาสอนหรือจูงใจให้คนประพฤติปฏิบัติ มีคำสอนให้คนมักน้อยสันโดษ ไม่อยากทำอะไร ไม่อยากได้อะไร อย่างที่เคยสอนกันว่า ไม่จำเป็นต้องชวนชวายเป็นตายแล้วก็เอาไปไม่ได้ คำสอนอย่างนี้อาจเหมาะกับกาลสมัยหนึ่ง แต่ไม่เหมาะสำหรับการปฏิบัติ ซึ่งต้องการชวนชวายเป็นความก้าวหน้า จำต้องเลือกสรรเอาธรรมะที่สอนให้มีวิริยะอุตสาหะ ขยันหมั่นเพียร ประกอบสัมมาชีพ ไม่ประมาท ไม่หวังพึ่งแต่คนอื่น พึ่งแต่ตัวเอง และความสามัคคี ร่วมแรงร่วมใจเหล่านี้ ซึ่งกระผมเข้าใจว่ามีพุทธศุภาสิตอยู่มากหลายที่จะนำมาสอนได้ จึงใคร่ขอรับรองคณะสงฆ์ให้พยายามสอนคนไปทางนี้ จะเป็นการช่วยแผนการเศรษฐกิจ และงานทุกอย่างที่รัฐบาลปฏิบัติกำลังทำอยู่ โดยมุ่งความวัฒนาถาวรของประเทศชาติ ซึ่งเป็นความวัฒนาถาวรของศาสนาเอง” (แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม 48 ภาค 7, 25 ก.ค. 2503, น. 585 อ้างถึงใน พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2544, น. 21, 24)

จากคำแถลงดังกล่าวพระธรรมปิฎกเห็นว่า เป็นเจตนาดีของผู้นำฝ่ายบ้านเมืองเวลานั้น ที่เข้าใจว่า ถ้าประชาชนมีความอยากมาก ๆ คืออยากมีกินมีใช้ อยากร่ำรวย อยากมีสิ่งของฟุ่มเฟือย บำรุงบำเรอความสุข การอยากได้เงินมาก ๆ ก็จะทำให้ขยันทำงาน บ้านเมืองก็จะพัฒนาตามไปด้วย แต่ก็มีบางประเด็นที่ท่านเห็นว่าเป็นความเข้าใจผิดของผู้นำที่เอาตนเองเป็นหลักโดยมีความเข้าใจในหลักธรรมที่กล่าวนั้นไม่ชัดเจน และเป็นปัจจัยในการก่อปัญหาตามมา ด้วยยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศทำให้ทันสมัยและเปลี่ยนแปลงประเทศให้เป็นประเทศอุตสาหกรรมตั้งที่จอมพลสฤษดิ์ ใช้ทำให้กรุงเทพฯ เปลี่ยนไปเป็นเมืองทุนนิยมอสังหาริมทรัพย์ ซึ่งรัฐบาลไม่สามารถควบคุมพลังทุนได้อีกเลย (เบลโล คันนิงแฮม ปอห์, แปลโดย สรรุช ธงศิลา, 2545, น. 144-145)

จากกระแสการกระตุ้นการใช้จ่ายของภาคประชาชนที่รัฐบาลพยายามสร้างกระแสการลงทุนจนทำให้ชาวบ้านได้เห็นประโยชน์ของการใช้จ่ายที่ทำให้ชีวิตสุขสบาย ชุมชนศิษย์หลวงปู่ขาว วัดหลักสี่ชาวบ้านส่วนใหญ่ได้คล้อยตามไปกับนโยบายของผู้นำ เพราะได้เห็นพลังทุนที่ได้มุ่งเข้าสู่ชุมชนที่สัมผัสได้จริง ๆ นั่นคือ การตื่นตัวของชาวบ้านที่เห็นนายหน้าค้าที่ดินเข้ามาติดต่อซื้อที่ดินเพื่อเก็งกำไร และได้เห็นความเปลี่ยนแปลงชาวบ้านอีกหลายครอบครัวฐานะที่ร่ำรวยขึ้นจากการขายที่ดินให้โรงงาน นายทุน พ่อค้าคนกลางและเจ้าของโครงการบ้านจัดสรร ชาวบ้านแบ่งที่ดินของครอบครัวที่ยังเหลืออยู่อีกหลายแปลงให้กับนายทุนบ้านจัดสรร และราคาที่ดินในช่วงนี้มีราคาสูงขึ้นกว่าในอดีตในอดีตไร่ละ 10,000 บาท ซึ่งค่าเวนคืนที่ดินซึ่งกำหนดบุญช่วยกับขยายแตงกว่าได้รับ

ในอัตราไร่ละ 40 บาท ขณะเดียวกันกับที่ภาครัฐได้ดำเนินนโยบายการพัฒนาประเทศไปตามแนวทางการพัฒนาที่เน้นภาคเศรษฐกิจเป็นหลักตามที่รัฐได้วางแผนไว้ เช่น เมื่อมีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) ในช่วงดังกล่าวถือว่าการก้าวเข้าสู่ยุคของการพัฒนาที่เน้นภาคเศรษฐกิจอย่างแท้จริง เพราะมีการระดมสร้างสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน โรงงานอุตสาหกรรม การสร้างถนนหนทางเป็นการขยายโครงสร้างขั้นพื้นฐานไปทั่วประเทศ ด้วยจุดประสงค์สำคัญคือเพื่อการเติบโตทางเศรษฐกิจและส่งเสริมการบริโภคเป็นสำคัญ วิถีชีวิตของชุมชนจึงมีการปรับเปลี่ยนไปตามกระบวนการที่รัฐกับนโยบายโครงสร้างพื้นฐานที่รัฐตั้งใจสร้างระบบคิดชุดใหม่ที่ซ่อนกระแสรัฐชาติไว้โดยมีระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเป็นตัวเชื่อมโยง การสร้างความเชื่อ (Trust) ระหว่างรัฐกับชุมชนที่ต้องมีการพึ่งพิงกัน (Reciprocity) ผลกระทบดังกล่าวนำไปสู่การปรับโครงสร้างทางสังคมที่แตกต่างไปจากเดิมที่เคยมีระบบโครงสร้างความสัมพันธ์ของชุมชนจากพื้นฐานตามวิถีชีวิตชุมชนที่เน้นการพึ่งพิงตนเองไปสู่การพึ่งพิงระบบเศรษฐกิจภายใต้การกระแสทุนนิยมเสรีโดยรัฐมีอำนาจชี้นำ

ดังนั้นสภาวะการเปลี่ยนแปลงจากนโยบายการพัฒนาในระดับชาติอันเนื่องมาจากการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ภายใต้กระบวนการที่ประเทศไทยได้นำประเทศไปสู่การพึ่งพิงประเทศมหาอำนาจโดยเฉพาะอเมริกาเป็นหลัก จนทำให้โครงสร้างทางสังคมไทยในบริบทชุมชนซึ่งประกอบไปด้วยชุมชนซึ่งมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาและเติบโตมาจนถึงจุดหนึ่งจึงถูกกันออกไปเพราะชุดความคิด “การแก้ไขปัญหาคความยากจน” ส่งผลให้ชุมชนต่าง ๆ ต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ไปจากเดิม ดังนั้นชุมชนในชนเมืองจึงตกอยู่ในสภาวะ “ทำอะไรถึงจะไม่จน” เนื่องจากอุดมการณ์ในการพัฒนาตามวัฒนธรรมตะวันตกมีรากฐานทางความคิดที่แตกต่างกับรากเหง้าทางวัฒนธรรมของไทยอย่างสิ้นเชิงระหว่างระบบคิดความเป็นปัจเจกชน (Individualization) ซึ่งเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมของตะวันตกซึ่งแตกต่างจากความเป็นชุมชน (Community) ซึ่งเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมของไทย ส่งผลให้ความสัมพันธ์ภายในชุมชนเริ่มเป็นไปอย่างหลวม ๆ เพราะกระบวนการพัฒนาไปสู่ความเป็นเมืองที่พัฒนามาจากการเติบโตของเศรษฐกิจได้แยกผู้คนออกจากกัน ชาวบ้านหันไปพึ่งพิงระบบเศรษฐกิจ การค้า และเห็นว่าเงิน คือ สิ่งที่บันดาลชีวิตให้มีความสะดวกสบาย มากกว่าจะพึ่งพิงกันเองในชุมชนอย่างที่เคยเป็นมา

ดังนั้นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากโครงสร้างพื้นฐานและการสาธารณูปโภคไม่เพียงจะทำให้ชุมชน ครอบครัว เครือญาติ ที่เคยมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดต้องแยกขาดจากกัน การมีความสะดวกสบายถนนสายใหญ่ ๆ ตัดผ่าน ทำให้การไปมาหาสู่กันในแต่ละบ้านกลับลดน้อยลงไป แม้ว่าการตัดถนน และการถมคลอง แม้จะสร้างความสะดวกต่อผู้คนที่ต้องการสัญจร

ในระยะทางที่ไกล ๆ โดยเฉพาะการเดินทางจากกรุงเทพมหานครไปสู่ภาคกลางตอนบน ภาคอีสาน และภาคเหนือ ซึ่งดูเหมือนว่าภาครัฐ และภาคธุรกิจจะได้รับประโยชน์จากถนนที่ตัดขึ้นใหม่มากกว่าชาวบ้านที่จะต้องสัญจรไปมาหาสู่กันในระยะใกล้ระหว่างหมู่บ้านและชุมชน เพราะเมื่อถนนตัดผ่านด้านเหนือของชุมชน (ถนนแจ้งวัฒนะ-ปากเกร็ด) และด้านทิศตะวันออกของ

ชุมชน ด้านเหนือของบ้านของพี่แดง⁴ เช่นเดียวกับพื้นที่ชุมชนทางด้านตะวันออกติดชุมชนตลาดหลักสี่ด้านถนนวิภาวดีรังสิตตัดตัดพาดผ่านพื้นที่ชุมชนสองฟากถนน ชาวบ้านจะไปมาหาสู่กันได้ก็โดยสารถ้วยรถโดยสารประจำทาง ซึ่งไม่มีใครยอมเสี่ยงชีวิตในการข้ามถนนสายที่มีรถวิ่งสวนไปมาตลอดเวลา ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนที่มีอาณาเขตพื้นที่ของความเป็นเครือญาติ และพื้นที่ความสัมพันธ์ทางสังคม ที่เคยมีอิทธิพลในการเกาะเกี่ยว เชื่อมโยงความสัมพันธ์ซึ่งเกี่ยวข้องกับการพบปะอย่างไม่พิธีรีตองกันโดยตรง (Face to Face) ได้เริ่มจางหายไป จากการถูกระทบจากปัจจัยภายนอกชุมชนที่แทรกตัวเข้ามาภายในชุมชน จากการถูกรอบงำด้วยอำนาจรัฐและองค์การภายนอกด้วยท่าทีที่เห็นว่าและชี้้นำความคิดรากฐาน (Hegemony) จากรากเหง้าประวัติศาสตร์ทางความคิดดั้งเดิมของชุมชน ดังที่มีนโยบายในการสร้างความเจริญโครงสร้างพื้นฐาน ด้วยการปรับเปลี่ยนโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนชาติพันธุ์ในบริบทของเมืองรูปแบบใหม่ในสถานะที่รัฐมีอำนาจจัดการชุมชนไปทุก ๆ เรื่อง

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในชุมชนกรณีศึกษาในช่วงแรก ๆ เมื่อถนนหนทางสะดวกสบาย ผู้คนปรับเปลี่ยนวิถีการดำรงชีวิตให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นเมือง ชาวบ้านยอมรับว่าความใกล้ชิดในละแวกบ้านไม่สนิทสนมคุ้นเคยเช่นก่อน จากช่วงเวลาที่เคยมีปฏิสัมพันธ์กันมาในอดีตที่ปรับตัวเข้ากันได้ดีอยู่แล้ว ก็ต้องมีการปรับตัวกันใหม่อีกครั้งเพราะเมื่อมีผู้คนนอกชุมชนเป็นพวกใช้แรงงานได้เข้ามาในชุมชน การที่มีคนแปลกหน้าเข้ามาอยู่ในชุมชนจำนวนมาก มีส่วนทำโครงสร้างความสัมพันธ์ของผู้คนภายในชุมชนเปลี่ยนไป มีการเข้าไปครอบครองที่ดินที่มีเจ้าของเดิมอยู่แล้ว ชาวบ้านหวาดระแวง ทะเลาะกันเรื่องใครจองก่อนใครมาทีหลัง สภาพทั่วไปในชุมชนไม่แน่นแฟ้นและเกาะเกี่ยวกันอย่างเคย

---

⁴ปัจจุบันดำรงตำแหน่งรองประธานชุมชนศิษย์หลวงพ่อขาววัดหลักสี่ ส่วนของบ้านด้านทิศเหนือเป็นส่วนหนึ่งของถนนภายใต้โครงการสร้างทางลัดไปสู่ส่วนราชการซอยแจ้งวัฒนะ 5 ใช้เป็นเส้นทางตัดผ่านบริเวณบ้าน ที่เคยใช้เป็นที่ทำการศูนย์สุขภาพของชุมชน ตัดผ่านชุมชนไปสู่ถนนส่วนราชการ (ตัดใหม่)

ในขณะที่เดียวกันภาครัฐได้พยายามส่งเสริมให้ชาวบ้านหันมาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมส่วนใหญ่ของประเทศ สร้างกระแสชาตินิยม ผลกระทบจากความเจริญที่มีต่อกลุ่มคนมอญจึงไม่ได้มีเพียงด้านเดียว ในประเด็นความเปลี่ยนแปลงที่มาจากภาครัฐ เป็นปัจจัยภายนอกซึ่งด้านนโยบายในการพัฒนา ชาวบ้านยังพอรับได้ เพราะสำนักในบุญคุณของแผ่นดินในฐานะผู้อาศัย แต่ภาพมายาคติของความเจริญจากภายนอกที่แทรกตัวเข้ามาในช่วงเวลาที่รัฐมีอำนาจนำชุมชนมอญกลับต้องปกปิดอัตลักษณ์ซึ่งเป็นรากเหง้าของวัฒนธรรมชุมชน เช่น อาชีพชาวนาซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของมอญซึ่งได้รับการสืบทอดภูมิปัญญามาตั้งแต่บรรพบุรุษ ซึ่งวิถีชีวิตแบบใหม่มันทำลายความผูกพันในหมู่เครือญาติ ในขณะที่เดียวกันก็ต้องปรับตัวตั้งรับกับคนกลุ่มใหญ่ ซึ่งเป็นแรงงานมาจากภาคอีสานเข้ามาทำงานเป็นกรรมกรตามโครงการก่อสร้างของหน่วยงานราชการ ที่มีความแตกต่างกันทางภาษา วัฒนธรรม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่

ในขณะที่คนมอญพยายามรักษารากเหง้าทางวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อ ซึ่งสะท้อนถึงอัตลักษณ์ดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ แต่การพัฒนากรุงเทพมหานครไปสู่ความเจริญซึ่งเป็นการขยายตัวที่เร่งสร้างความเจริญของเมืองที่ขาดการวางผังการพัฒนาที่ชัดเจน การเป็นเมืองอุตสาหกรรมตามเจตนารมณ์ของผู้นำ ภาพการส่งเสริมด้านอสังหาริมทรัพย์ เช่น การลงทุนด้านที่ดิน โรงงาน บริษัท ห้างร้าน บ้านจัดสรร และตึกแถวพาณิชย์ยิ่งทำให้การเข้ามาในชุมชนของกลุ่มนายทุน เพื่อมาคว้านซื้อที่ดินที่รัฐมีนโยบายจะสร้างถนน สถานที่ราชการ เพื่อเก็งกำไรราคาที่ดินในชุมชนและบริเวณใกล้เคียงถีบตัวสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว

ที่ดินของชาวบ้านซึ่งเคยใช้เป็นที่ทำกินที่บรรพบุรุษเคยจับจองมา หลังจากถูกเวนคืนไปได้นำไปสร้างถนน สร้างสถานที่ราชการ แต่ยังคงมีที่ทางหลงเหลืออยู่ ชาวบ้านบางกลุ่มเห็นว่าที่ดินของชาวบ้านที่ถูกเวนคืนไปยังไม่ได้มีการนำไปใช้ประโยชน์ โดยเฉพาะที่ดินที่กรมไปรษณีย์ที่เวนคืนจากชาวบ้านไปจำนวนมาก ชาวบางครอบครัวกลับเข้าทำนาบนที่ดินซึ่งเคยเป็นกรรมสิทธิ์ของครอบครัว จนกระทั่งถึงปี 2512 ซึ่งการกลับมาทำนาของชาวบ้านในช่วงนั้น พี่สมศักดิ์เล่าว่า

หลังจากที่ดินของชาวบ้านหลายครอบครัว รวมทั้งครอบครัวผม ครอบครัวตากร ยายพื่อน และประธานชุมชน (จำเอยกัยพ) ที่นาของชาวบ้านทั้งหมดที่อยู่ตรงฝั่งกรมไปรษณีย์ถูกเวนคืนกับไป ที่ดินเวนคืนปล่อยให้รกร้าง ชาวบ้านยังใช้ทำนาตามที่นาที่ว่าง ทางกรมเขาคืนไปก็ยังไม่ได้ใช้ทำอะไรก็เข้าไปทำนากันอย่างเก่า ในช่วงที่ชาวบ้านกลับมาทำนาก็มีพวกแขกแถวสี่แยกคอกวัว เป็นพวกพ่อค้าวัวที่โรงเชือด เขาให้วัวมาเลี้ยง ให้ชาวบ้านเลี้ยงในทุ่งนาและให้เอามาใช้ไถนาได้ โดยมีข้อ

เสนอที่ตกลงกับชาวบ้านไว้แต่ต้นว่า จะต้องส่งคืนให้เจ้าของเมื่อถึงเวลาที่เจ้าของวัวเขาจะเอาคืน ชาวบ้านก็เลี้ยงกันไป เพราะมันยังมีไร่นา และทุ่งหญ้าใช้สำหรับเลี้ยงวัวในสวนที่ชาวบ้านยังพอใช้ทำกินกันอยู่ มันก็ได้ประโยชน์กันทั้งสองฝ่ายเราก็เอาวัวมาใช้ไถนา เขาก็ไม่ต้องหาหญ้าให้วัวกิน เรายังรับวัวมาเลี้ยงก็ต้องหาหญ้าให้มันเอง พอวัวโตได้สักกระยะหรือโตพอที่จะเชือดได้ พวกแขกเจ้าของวัวก็มาต้อนรับกลับไป แล้วก็เอามาให้เลี้ยงใหม่เป็นอยู่อย่างนี้อยู่หลายปีเหมือนกัน

ในบรรดาครอบครัวที่กลับมาทำนาทำไร่ใหม่อีกครั้ง คือ ครอบครัวพ่อแม่พี่แดง จำพ่ายพิตากร และยายพ่อนที่ได้มาขอเช่าที่ของกรมไปรษณีย์ทำนา จำพ่ายพำได้ว่า “พ่อเคยพายเรือนำข้าวเปลือกไปสีที่ตลาดบางเขน ในช่วงนั้นที่บ้านยังทำนา” สำหรับครอบครัวพ่อแม่พี่แดงนอกจากจะกลับมาทำนาก็มีอาชีพค้าขายไปด้วย พี่แดง เล่าว่า

ในช่วงที่เช่าที่นาของกรมไปรษณีย์อยู่นั้น ที่บ้านพี่ พ่อกับแม่มีอาชีพรับซื้อข้าวเปลือกกันอยู่ ส่วนที่บ้านหลังเก่าที่ปลูกในชุมชนนี้ ได้เปิดร้านขายโอเลี้ยงไปด้วย ที่จำได้เพราะยุ่งข้าวของที่บ้านอยู่ไกลไปทางด้านกรมไปรษณีย์เส้นทางไปปากเกร็ด แต่พอเขาตัดถนนกันมากขึ้น ๆ ทำให้ครอบครัวต้องเลิกทำนาไปอย่างถาวร อีกอย่างเมื่อพี่ ๆ น้อง ๆ มีงานทำ ก็ไม่ยอมให้พ่อแม่ต้องทำนาอีกต่อไป (ภรณี เปลี่ยนนภคิต, สัมภาษณ์)

การขยายตัวทางเศรษฐกิจกับการเปลี่ยนแปลงของชุมชนมอญ

ภายใต้สภาวะสังคมในวิถีชีวิตชุมชนของมอญในยุคหลังสังคมทันสมัย การเปลี่ยนแปลงวิถีผลิตจากชาวนามาสู่แรงงาน และรับจ้างในโรงงาน ชีวิตครอบครัวที่ผูกพันกับวิถีชีวิตดั้งเดิมที่สะท้อนค่านิยม ความเชื่อ ประเพณี และศาสนา ในครอบครัวที่ปลูกฝังเรื่องการแบ่งปัน ความร่วมมือ ความเสียสละ แต่ความสำคัญของการศึกษาที่รัฐชั้นนำก็มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชนได้อย่างถอนรากถอนโคนได้เช่นเดียวกัน การศึกษา คือค่านิยมของลูกชาวนาที่จะสร้างโอกาสให้เท่าเทียมกับคนกลุ่มใหญ่ ดังเช่น โอกาสในการประกอบอาชีพ ค่านิยมของอาชีพข้าราชการสะท้อนให้ลูกหลานต้องละทิ้งอาชีพชาวนาไป ซึ่งชาวบ้านถือว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ครั้งยิ่งใหญ่ของชาวมอญในกรุงเทพมหานคร เพราะวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ของคนมอญที่มีมานาน ซึ่งมีความสัมพันธ์กับอาชีพชาวนาในเรื่องของผลผลิต ภูมิปัญญาชาวบ้านหลายอย่างได้เกิดขึ้นจากอาชีพทำนา ที่ได้พัฒนาเป็นอัตลักษณ์ของการรวมกลุ่มของคนมอญ

ในขณะที่ชุมชนได้กลายเป็นแหล่งชุมชน ชาวบ้านในชุมชนหลายครอบครัวมีฐานะทางเศรษฐกิจดีจากการค้าขาย ยังคงอาศัยอยู่ในชุมชนต่อมา คือ ครอบครัวของจำเอกพ่ายพะคะดาษ ประธานชุมชนคนปัจจุบัน (2548-ปัจจุบัน) จำพ่ายพะเป็นลูกของแม่เลี่ยม ซึ่งเป็นลูกสาวของปู่ส่าง ย่าแฉ่ง เป็นหลานของกำฮ้อ และย่าอำพัน และเหลนของทวดสู๋ และย่าทวดดียั้น โดยที่พ่อของจำพ่ายพะมีเชื้อสายมอญแท้ที่ตั้งรกรากในชุมชน รวมถึงพี่ ๆ น้อง ๆ ของครอบครัวจำเอกพ่ายพะประกอบอาชีพค้าขายกันเป็นส่วนใหญ่ ส่วนตัวจำเอกพ่ายพะเรียนจบจากโรงเรียนช่างทหารอากาศ ได้เข้าทำงานเป็นจำอากาศอยู่ 8-9 ปี แต่งงานกับพี่ละมัย หรือ พี่ติ่ม ช่วงปี พ.ศ. 2513 พี่ติ่มเป็นลูกสาวมอญผสมจีนย่านวัดหลักสี่ มารดาของพี่ติ่มมีเชื้อสายจีนนามสกุลเดิมของแม่คือ แซ่เฮง ส่วนพ่อทงอยู่ สายสวาสดี บิดาของพี่ติ่มมีสายเลือดมอญแท้ ๆ บ้านเดิมก่อนย้ายมาหลักสี่บ้านเดิมอยู่แถว ๆ วัดเกาะสุวรรณาราม หลังจากแต่งงานกับพี่ติ่มจำพ่ายพะได้ย้ายไปอยู่บ้านพี่ติ่ม อยู่ได้ 3 ปีกว่า ๆ ก็ได้ย้ายกลับเข้ามาอยู่ที่บ้านพ่อแม่ของจำพ่ายพะซึ่งอยู่ในชุมชนศิษย์หลวงปู่ขาววัดหลักสี่ในปัจจุบัน ซึ่งช่วงปี 2518 ช่วงที่ยังเป็นทหารอากาศอยู่นั้น จำพ่ายพะได้ไปจองบ้านในโครงการของการเคหะทุ่งสองห้องได้สิทธิเข้าไปสร้างบ้านแต่ได้เปลี่ยนใจไม่ไปสร้างบ้านตามที่ได้จองไว้ แต่เลือกตัดสินใจอยู่ในชุมชนกับพ่อแม่ จำพ่ายพะกับพี่ติ่มได้ตัดสินใจย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนกับพ่อแม่ประมาณปลายปี พ.ศ. 2519-2520 เมื่อกลับมาอยู่บ้านช่วงนี้ได้ตัดสินใจลาออกจากทหารในปี พ.ศ. 2519 ในปีเดียวกันก็ได้งานใหม่ที่การไฟฟ้าภูมิภาค (บางเขน)

ตอนที่จองบ้านของการเคหะฯ ตอนนั้นผมยังเป็นทหารอากาศอยู่ ทางโครงการเขาแบ่งที่ให้คนที่จองคนละล็อกแล้วให้ไปปลูกสร้างกันเอง ผมก็เลยเปลี่ยนใจกลับมาอยู่บ้านพ่อแม่ พอออกจากทหารในปี 2519 ที่ออกจากทหารเพราะเขาบุกกองจะให้ย้ายไปอยู่ที่อื่นก็ไม่อยากไปเลยออกจากทหาร ในปีเดียวกันผมก็ได้งานใหม่ที่การไฟฟ้าภูมิภาคบางเขนตั้งอยู่ตรงข้ามเรือนจำลาดยาว ทางนี้มันใกล้กว่า ผมทำอยู่ที่นั่นหลายปี ตั้งแต่เงินเดือน 900 บาท จนก่อนเออลีร์ไทร์ได้ 20,000 บาท พอเออลีร์ไทร์ออกมาการค้าขายอยู่กับบ้าน จนกระทั่งได้รับเลือกเป็นประธานชุมชนฯ

ครอบครัวของนายนิกร สู่วามดี หรือผู้ใหญ่นิกร สู่วามดี เป็นครอบครัวที่มีพ่อเป็นกำนันชื่อกำนันช่วย มีแม่เป็นหมอดำแย เป็นลูกหลานมอญในชุมชน ตากร สมรสกับป้าทงอยู่ ก่อนหน้านั้นเมื่อเรียนจบชั้นมัธยมก็ไปเรียนโรงเรียนการไปรษณีย์ เมื่อเรียนจบออกมาก็ทำงานอยู่กรมไปรษณีย์อยู่พักหนึ่ง หลังจากนั้นก็ไปทำงานที่โรงงานโฟร์โมสต์ เมื่อปี 2512 ต่อมาปี 2515 ได้รับเลือกจากชาวบ้านให้เป็นผู้ใหญ่บ้าน ในระหว่างที่เป็นผู้ใหญ่บ้านก็ทำงานที่โรงงานไปด้วย หลังจากออกจากโรงงานมาเป็นผู้ใหญ่บ้าน แต่พอบริษัทที่ค้าขายกับฐานทัพอเมริกันมาเปิดสาขาในกรุงเทพฯ แถว ๆ ตลาดบางเขน ก็ชวนผู้ใหญ่ตั้ง ที่มีศักดิ์เป็นลูกพี่ลูกน้องไปสมัครทำงานที่บริษัท ที่

บริษัทเดียวกัน ปัจจุบัน ลูก ๆ 2 คน หญิง 1 คน ชาย 1 คน เรียนจบ มีงานทำลูกชายทำงานธนาคาร ส่วนลูกสาวทำอยู่ที่สถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่องหนึ่ง

ครอบครัวของพี่แดงหรือ คุณภรณ์ (เปสตราพันธ์) ได้สมรสกับ ตาบตำรวจบุญเสริม เปลี่ยนภักดี เมื่อปี พ.ศ. 2514 พี่แดงเป็นลูกหลานมอญในชุมชน ลูกสาวของแม่ยุพิน นามสกุลเดิม จักกรวย คุณพ่อมีเชื้อสายจีน พี่แดงและพี่ ๆ น้อง ๆ จึงเรียกพ่อว่า “เตี้ย” เช่นเดียวกับครอบครัวคนจีน พี่แดงมีพี่น้องหลายคน ด้วยพ่อพี่แดงเป็นคนขยันทำงานทุกอย่าง ทำนา รับซื้อข้าวเปลือก ขายโอเลี้ยง ฐานะทางการเงินของครอบครัวพ่อแม่ค่อนข้างดี ได้ซื้อที่ดินไว้จำนวนมาก และร่ำรวยมาจากการค้าขาย นอกจากนี้ชาวบ้านได้เล่าถึงเชื้อสายมอญของแม่ยุพิน มีนามสกุลมอญดั้งเดิมคือ จักกรวย ตระกูลนี้มีลูกหลานมอญแตกสายสกุลจำนวนมากอยู่ในชุมชนและมีหลายครอบครัวที่ได้ขยับขยายไปอยู่นอกชุมชน

ครอบครัวที่มีเชื้อสายมอญราชบุรีของพี่อุทัย ภายหลังแต่งงานกับสามีซึ่งมีเชื้อสายมอญเมืองประทุมที่ได้ย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนมาก่อน พี่อุทัยเล่าถึงการย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนว่า

พ่อแต่งงานแล้วพี่ก็ย้ายตามสามีเข้ามาอยู่ในชุมชน ตอนนั้นยังไม่รู้ว่าเรามีสายเลือดมอญ แต่พี่เองมอญราชบุรีแท้ ๆ วันที่ย้ายเข้ามาพี่ยังจำได้ ตรงกับวันที่ 24 กันยายน พ.ศ. 2517 ที่ตัดสินใจย้ายตามสามีเข้ามาอยู่ในชุมชนก็เพราะเขาทำงานอยู่ที่โรงงานไฟร์โมสต์ ทำอยู่นานมาก จนถึงช่วงโรงงานไฟร์โมสต์ได้ขยายการผลิต ไอศกรีมวอลล์ไปเป็นของบริษัท ยูนิลีเวอร์ แพนก็ออกจากงาน เมื่อปี 2535

ในขณะที่เศรษฐกิจภาคเอกชนได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลในด้านการลงทุน ดังนั้นนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2512 เป็นต้นมา บริษัทเอกชนได้ขยายพื้นที่เข้ามาสร้างโรงงานภายในชุมชนมากขึ้น เช่น โรงงานผลิตผ้าจิบ และโรงงานผลิตอาหารนมของบริษัทไฟร์โมสต์ โดยเฉพาะโรงงานไฟร์โมสต์ที่เข้ามาตั้งโรงงานในปี พ.ศ. 2512 ชาวบ้านตื่นตื่นกันมากเพราะเด็กหนุ่มสาวในชุมชนได้เรียนจบออกมาจากโรงเรียนกำลังหางานทำกัน พอโรงงานไฟร์โมสต์ประกาศรับสมัครพนักงานใหม่ เมื่อชาวบ้านรู้ว่าทางโรงงานต้องการคนงานจำนวนมาก ชาวบ้านจำนวนมากซึ่งรวมถึงตากร และเพื่อน ๆ ได้ชวนกันไปสมัครเป็นพนักงานที่โรงงาน และเมื่อมีการรับสมัครคนงานในรุ่นต่อ ๆ มาลุงตั้งกับเพื่อนก็ชวนกันไปสมัครทำงานในที่เดียวกัน ตากรเล่าว่า

ตลอดระยะเวลาที่ทำงานในโรงงาน ชาวบ้านกับโรงงานมีความสัมพันธ์กันเป็นอย่างดี ผมเองทางโรงงานเขาก็ไว้ใจเพราะเห็นว่าเป็นคนในชุมชน ต่อมาผมได้รับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้าน ทางโรงงานก็อนุญาตให้ผมทำงานที่โรงงานควบคู่ไปกับการเป็นผู้ใหญ่บ้านด้วย แต่ผมเกรงใจเขา ชาวบ้านมาหาที่โรงงานทุกวัน บ่อย ๆ เข้าก็เกรงใจทางโรงงาน ก็เลยลาออกจากโรงงานมาเป็นผู้ใหญ่บ้านเพียงอย่างเดียว

ในขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับภาครัฐยังคงดำเนินไปอย่างต่อเนื่องท่ามกลางกระแสการสร้างความเป็นหนึ่งเดียวกับรัฐชาติ ชาวบ้านซึ่งเชื่อและไว้วางใจผู้นำเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว และเมื่อรัฐได้สร้างกระแสความนิยมให้กับระบบตลาด ในขณะที่รัฐมีอำนาจมากตลาดก็ได้เริ่มขยายพื้นที่เข้ามาในชุมชนเพราะได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐอยู่เป็นระยะ ๆ ชาวบ้านเห็นว่ นอกเหนือไปจากภาครัฐแล้วภาคเอกชนก็มีอำนาจเพียงพอที่ชุมชนสามารถพึ่งพิงได้ ชาวบ้านในวัยทำงานจึงชวนกันไปทำงานที่โรงงานโฟร์โมสต์ และไม่ใช่ว่าเพียงคนในชุมชนเท่านั้น คนงานหลายคนก็ย้ายมาจากที่อื่นเพื่อมาทำงานในโรงงาน ในขณะที่โรงงานเปิดทำการในช่วงแรก ๆ ภายในโรงงานมีจำนวนคนงานทั้งหมดรวม 400 คน และหนึ่งในคนงานที่ย้ายมาทำงานในโรงงานและเข้ามาเช่าบ้านอยู่ในชุมชนในช่วงนั้นก็คือ คุณลุงเฉลิม ปัจจุบันได้อาศัยตั้งถิ่นฐานอยู่ในชุมชนอย่างถาวรภายหลังเกษียณอายุจากพนักงานโรงงาน ตอนนี้หน้าบ้านได้เปิดเป็นร้านตัดผม และรับเช่าพระ เล่าให้ฟังถึงสาเหตุการย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนอย่างถาวรว่า

ผมเป็นคนไทย ตอนที่เข้ามาอยู่ในชุมชนตอนที่ยังทำงานอยู่กับโรงงานโฟร์โมสต์ ผมทำงานเป็นพนักงานขับรถ ตอนแรกที่ย้ายก็เข้ามาเช่าบ้านอยู่ในชุมชนก็เพราะสะดวกในการเดินทาง ที่นี้มันใกล้กับที่ทำงาน แต่พอเกษียณจากที่ทำงาน ก็เข้ามาอยู่ในชุมชนเรื่อยมาจนทุกวันนี้ อีกอย่างใกล้ที่ทำงานของภรรยา เพราะอยู่ที่นี้ก็สะดวกเพราะเขาทำงานเป็นแม่บ้านที่ศูนย์วิจัยจุฬาภรณ์ ทำมาตลอดตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 ก็ตรงถนนวิภาวดีฯ ทุกวันนี้ก็ยังไปทำงานอยู่ที่เดิม

บทบาทของภาคเอกชนกับการเปลี่ยนแปลงชุมชนมอญ

ชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนแปลงทัศนคติในการพึ่งพิงรัฐ ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าภาครัฐเริ่มลดบทบาทไปจากชุมชน ภาคเอกชน องค์การอิสระ มูลนิธิ สถาบัน ได้เข้ามามีบทบาทต่อวิถีชีวิตผู้คนในชุมชนเพิ่มขึ้น จากประสบการณ์ของลุงตั้งที่เคยทำงานในโรงงาน โฟร์โมสต์อยู่หลายปีจนได้เป็นประธานสหภาพแรงงาน พูดถึงเรื่องนี้ว่า

ชาวบ้านใกล้เคียงโรงงานฯ ได้รับความช่วยเหลือจากโรงงานให้ต่อท่อน้ำประปา และไฟฟ้าไปใช้ในบ้านในช่วงที่ไม่มีไฟฟ้าและน้ำประปาใช้ เพราะเขารู้ว่าชาวบ้านเดือดร้อนต้องไปซื้อไฟฟ้าและน้ำประปามาจากพ่อค้าที่รับช่วงมามาขายอีกที ด้วยราคาที่แพงมาก ๆ ที่รู้มาก็คือว่า พ่อค้าเขาก็ต้องรับช่วงเช่ามิเตอร์ไฟฟ้า และมีเตอร์น้ำ ได้มาแล้วจึงนำขายให้ชาวบ้านอีกทอด ดังนั้นราคาที่ขายให้ชาวบ้านจึงสูงขึ้น

ตามไปด้วย รู้สึกว่าจะเป็นตาโยงมั่งที่ต่อน้ำประปามาขายให้ชาวบ้าน ขายกันแพง
 มากเลย ดูเหมือนว่าจะขายให้ยูนิตละ 15 บาท (ชูศักดิ์ เรือนราน, สัมภาษณ์)

ในช่วงปลายทศวรรษระบบความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับระบบตลาดได้ก่อตัวขึ้นมา
 จากความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพากันในเรื่องสาธารณูปโภค ทั้ง ๆ ที่ชุมชนเป็นชุมชนในกรุงเทพมหานคร
 แต่ยังปรากฏว่า ชาวบ้านยังมีความเป็นอยู่ที่ขาดแคลนเครื่องสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน เช่น ไฟฟ้า
 และน้ำประปา ดังนั้นชาวบ้านทั่วไปจึงเริ่มปรับเปลี่ยนระบบความคิดการพึ่งพิงรัฐมาพึ่งพิงตนเอง
 และพึ่งเศรษฐกิจจากพ่อค้าที่เข้ามาหาประโยชน์จากความต้องการของชาวบ้านในชุมชนมากขึ้น
 แม้ว่าในช่วงเวลาที่ผ่านมา พัฒนาการของชุมชนในช่วงสังคมทันสมัยได้ผ่านกระบวนการพัฒนาที่
 รัฐมีอำนาจนำและมีอิทธิพลต่อการกำหนดความนึกคิดของชาวบ้านในด้านการพัฒนา แต่ด้วย
 ปัญหาความยากจนของชนบททำให้การแก้ไขปัญหาความยากจนของคนเมืองในขณะนี้จึงมี
 ลักษณะเป็นสุญญากาศไป การถูกมองข้ามจากนโยบายรัฐได้กลายเป็นประสบการณ์ของชาวบ้านที่
 เกิดขึ้นจากกระบวนการพัฒนา และเกิดการเรียนรู้อากการปฏิบัติซึ่งชาวบ้านได้มีปฏิสัมพันธ์ที่ม
 จากปัจจัยภายนอกชุมชนมาตลอด เมื่อกระบวนการชุมชนพัฒนาของชุมชนได้ถูกครอบงำอุดมการณ์
 ตลอดช่วงเวลาที่กระแสดังกล่าวที่รัฐมีอำนาจนำ ชาวบ้านในชุมชนได้ถูกกระแสรัฐกล่อมเกล
 และปิดกั้น ความคิดทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติในวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้าน ซึ่งในท้ายที่
 สุดแล้วชาวบ้าน ชุมชนยังดำรงอยู่ได้มิใช่การพึ่งพิงรัฐเสมอไป เพราะชาวบ้านยังมีช่องทางอื่น ๆ
 อีกหลายช่องทางในการพัฒนา

สิ่งที่ดำรงอยู่ภายในชุมชนก็คืออุดมการณ์ของรัฐด้วยเป้าหมายเพื่อลดอัตรา
 ความยากจน จนทำให้ชาวบ้านได้มองข้ามอัตลักษณ์ดั้งเดิมของตนเอง และก้าวไปสู่อัตลักษณ์ใหม่
 ในอัตลักษณ์ชาติที่เกิดจากการจงใจสร้างขึ้นมา ความยากจนของชาวบ้านที่เปลี่ยนวิถีการผลิต
 ชาวมอญส่วนหนึ่งหันไปเป็นแรงงานรับจ้าง พนักงานทำความสะอาดตามสถานที่ราชการในหน่วยงาน
 ของรัฐ เอกชน ซึ่งการพัฒนาท่ามกลางกระแสรัฐมีอำนาจนำ ได้นำไปสู่คู่ตรงข้ามระหว่างคนจนกับ
 คนรวย คนในเมืองกับคนชนบท คนกลุ่มน้อย และคนกลุ่มใหญ่ และคนที่พัฒนาแล้วกับคนที่ยังไม่
 รับการพัฒนา

ปัญหาเศรษฐกิจและความยากจนทำให้ภาครัฐต้องลดบทบาทลงไป โดยการส่งเสริม
 ภาคเอกชนในการลงทุนในภาคตลาด นโยบายในการแก้ไขความยากจนในชนบทเสียเป็นส่วนใหญ่
 ในขณะเดียวกันรัฐบาลได้มีนโยบายการค้าเสรีขึ้นมาในช่วงปี พ.ศ. 2523 แนวนโยบายของรัฐใน
 การลด การแทรกแซงทางการค้าภาคเอกชนจากรัฐบาล การผ่อนคลายการควบคุมราคาสินค้า
 ส่งเสริมทางการแข่งขันในการส่งออกในด้านภาษี และการเปลี่ยนแปลงนโยบายด้านพรีเอมิ

ข้าวและอาชีพทางการเกษตร ซึ่งล้วนเป็นนโยบายของรัฐที่ส่งเสริมเศรษฐกิจภาคเอกชนให้มีการแข่งขันทางการค้า และการลงทุนภาคอุตสาหกรรมมากยิ่งขึ้น ซึ่งนโยบายทั้งหมดก็เพื่อแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจที่ได้รับผลกระทบร่วมกันในระดับโลก การมุ่งแก้ไขปัญหาความยากจนในระดับหมู่บ้าน และชุมชนชนบทเป็นส่วนใหญ่ การที่รัฐมองข้ามปัญหาความยากจนของคนในเมือง เป็นเพราะว่ารัฐได้พัฒนาเมืองอย่างเข้มข้นมาตลอดช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมาแล้ว

การพัฒนาสังคมไปสู่ความทันสมัยกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนมอญ

เมื่อความสุขจากการบริโภคภายใต้วิถีชีวิตคนในเมืองเป็นเพียงภาพลวงตา ถูกกำหนดสร้างขึ้นมาเพื่อกดทับและครอบงำอุดมการณ์ชุมชนจากกระแสอุดมการณ์ทุนนิยม ครั้นเมื่อถึงคราวข้าวยากหมากแพงชาวมอญในชุมชนในขณะนั้นได้สร้างพื้นฐานความเชื่อของตนเองจากประสบการณ์ดั้งเดิม จากมุมมอง ค่านิยม ทักษะสติ และการมีจิตสำนึกต่อครอบครัวและชุมชน ก็คือ “ความขยันเท่านั้นจึงจะทำให้เข้าถึงโอกาสดี ๆ ที่จะเข้ามาในชีวิตได้” ในขณะเดียวกันการบูชาศาลเจ้าพ่อโทงเทง ศาลเจ้าพ่อสมบุญ และศาลเจ้าแม่ทับทิม ซึ่งชาวบ้านถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้านตามที่บรรพบุรุษได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่เนิ่นนาน ไม่ว่าจะล่วงผ่านไปกี่ปีแล้วก็ตาม ชาวบ้านยังคงให้ความสำคัญกับศาลเจ้าพ่อฯ มาอย่างต่อเนื่อง ชาวบ้านจำได้ความศรัทธาที่มีต่อศาลเจ้าพ่อและเจ้าแม่มีมาหลายชั่วอายุคนแล้ว และได้ปฏิบัติกันมาจนถึงรุ่นลูกรุ่นหลาน

ใครจะไปทำงานที่ไหน หรือแยกย้ายออกไปอยู่นอกชุมชน หรือคนที่อยู่ในชุมชนก็ตาม ในช่วงที่ต้องทำงานกันก็ไม่ค่อยได้เจอกัน แต่พอถึงงานฉลองเจ้าพ่อสมบุญที่ไรไม่ว่าจะยุ่งแค่ไหน ก็ต้องมาทั้งหมด ก็มันเป็นอย่างนี้มานานแล้ว จำได้ว่าตอนเด็ก ๆ ก็รู้ว่าต้องมาร่วมงานแล้ว

ข้อสรุปดังกล่าวสะท้อนมาจากมุมมองความคิดของนายนิกร ว่าการเป็นคนกรุงเทพฯ โอกาสมันเข้ามาได้ง่าย ๆ จริง ๆ โดยเริ่มจากโอกาสของพระองค์ที่พ่อแม่ส่งเสริมเรื่องการศึกษา บ้านผมพี่น้องทุกคนรับราชการมีภาระงานเป็นหลักแหล่ง และการที่ผมอยู่ในชุมชนตรงนี้มีโอกาสมากกว่าคนอื่น ๆ และผมเชื่อว่านอกจากผมแล้วคนอื่น ๆ ที่รุ่นราวคราวเดียวกันก็ต้องได้รับประสบการณ์ที่มีเข้ามาบ้างจริง ๆ จนบางครั้งมันก็ดูว่าพวกเรามันทวนกระแส เราไม่ค่อยเชื่ออะไรกันง่าย ๆ ที่ผ่านมา ก็เพราะเชื่อกันมาเยอะแล้ว เดียวนี้ก็ต้องค่อย ๆ ดูไป ไม่ค่อยเชื่ออะไรง่าย ๆ ตรงนี้ผมถือว่าชาวบ้านมีประสบการณ์เยอะขึ้นก็ว่าได้

ดังนั้นในช่วง พ.ศ. 2525 เป็นต้นมา ภายในชุมชนกลุ่มชาวบ้านได้แบ่งกันเป็นสองกลุ่ม คือกลุ่มคนเก่ากับกลุ่มคนมาใหม่ ซึ่งกลุ่มคนเก่า ก็คือ กลุ่มลูกหลานมอญในชุมชนหลายครอบครัว ที่สำเร็จการศึกษา และประกอบอาชีพที่มีเกียรติ เป็นหน้าเป็นตากับครอบครัวและวงศ์ตระกูล มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่มั่นคงขึ้น เช่น อาชีพแพทย์ นายทหาร นายตำรวจ อาจารย์ มหาวิทยาลัย ข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ และค้าขาย ส่วนกลุ่มใหม่คือ กลุ่มที่ย้ายเข้ามาเป็นแรงงานตามสถานที่ก่อสร้างต่าง ๆ เมื่อเสร็จสิ้นโครงการแล้วได้อาศัยอยู่ในชุมชนต่อไป ดังข้อมูล ในปี พ.ศ. 2526-2527 การก่อสร้างโครงการที่อยู่อาศัยของการเคหะแห่งชาติ 2 แห่งในละแวกเดียวกับชุมชนได้สร้างเสร็จสิ้นแล้ว ได้แก่ โครงการทุ่งสองห้อง (อาคารพาณิชย์) ถนนวิภาวดี-รังสิต ตำบลทุ่งสองห้อง เขตดอนเมือง จำนวน 84 หน่วย สร้างเสร็จในปี 2526 และโครงการทุ่งสองห้อง (เสริม) ถนนวิภาวดี-รังสิต ตำบลทุ่งสองห้อง เขตดอนเมือง จำนวนที่สร้าง 1,111 หน่วย สร้างเสร็จในปี พ.ศ. 2527 (การเคหะแห่งชาติ, 2550, น. 2)

ชุมชนมอญกับการเปลี่ยนแปลง จากชุมชนชาวนาไปสู่ชุมชนบ้านเช่าและชุมชนบุกรุก

การเปลี่ยนค่านิยมของชาวบ้านในช่วงนี้ที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาของลูกหลานส่วนใหญ่เกิดขึ้นในชุมชน มาจากครอบครัวและพ่อแม่ทำนา ซึ่งครอบครัวได้มองเห็นประโยชน์ของการศึกษาว่าเป็นเรื่องสำคัญสำหรับลูกหลานในอนาคต ในขณะที่เดียวกันความนิยมของพ่อแม่ที่มีต่ออาชีพรับราชการ ดังนั้นหลายครอบครัวจึงส่งลูกหลานออกไปจำเรียนภายนอกชุมชน ดังเช่น ตากรจบจากโรงเรียนไปรษณีย์ จำพายัพจบจากโรงเรียนช่างทหารอากาศ และอีกหลายครอบครัวในชุมชนภายหลังเรียนจบจากชั้นประถมต้นจากโรงเรียนวัดหลักสี่ (ทองใบริวารี) แล้ว พ่อแม่ได้สนับสนุนให้ได้เรียนต่อในระดับการศึกษาที่สูงขึ้น เพื่อให้มีความมั่นคงในอาชีพและกระแสสังคมในช่วงนั้น ๆ กล่าวคือ ในช่วงก่อนหน้านี้อาชีพที่พ่อแม่ก็อยากให้ลูก ๆ รับราชการ เพราะเห็นว่ามี ความมั่นคง เพราะการรับราชการนอกจากจะมีความมั่นคงแล้วยังเป็นอาชีพที่มีเกียรติและมีศักดิ์ศรี ต่อมาเมื่อบริบทและปัจจัยแวดล้อมเปลี่ยนไป ภาคธุรกิจ เอกชนได้เข้ามามีอิทธิพลการตัดสินใจที่มีต่อการศึกษาและเลือกประกอบอาชีพ แต่อย่างไรก็ดี ชาวบ้านได้ลองผิดลองถูก ซึ่งเห็นได้ว่าครอบครัวของจำพายัพ ตากร ผู้ใหญ่ตั้ง พี่สมศักดิ์และชาวบ้านคนอื่น ๆ อีกหลายครอบครัวกลับมองว่าการทำงานในภาคเอกชน และค้าขาย สามารถช่วยให้ครอบครัวมีฐานะทางเศรษฐกิจที่มั่นคงได้เช่นเดียวกัน

ในขณะที่กลุ่มคนกลุ่มใหม่ได้ย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชน แต่ก็มีครอบครัวคนเก่าคนแก่ บางครอบครัวได้ย้ายออกไปจากชุมชนไปอยู่กับลูก ๆ หลาน ๆ เพราะปฏิเสธคำขอร้องของลูก หลานไม่ได้ ดังที่มีคนเก่าแก่ในชุมชนหลายครอบครัวได้ย้ายออกจากชุมชนไปอยู่ภายนอกชุมชน ในขณะที่ชาวบ้านหลายครอบครัวมีฐานะร่ำรวยจากการแบ่งขายที่ดินให้กับโครงการบ้านจัดสรรที่ ผุดขึ้นจากการขยายของเมือง ชาวบ้านกลุ่มแรก ๆ ที่ย้ายออกไปอยู่นอกชุมชนด้านถนนโกสุมบ่าง ซึ่งอยู่ขึ้นไปทางด้านเหนือของชุมชนชาวบ้านใช้เป็นเส้นทางลัดไปสู่ถนนวิภาวดีรังสิต สถานีรถไฟ ดอนเมืองและสนามบินดอนเมือง ที่ดินของญาติ ๆ ของพี่แดงซึ่งเคยมีที่นาแถวถนนโกสุม (ข้าง ๆ วัดหลักสี่) ที่ได้แบ่งขายไปเมื่อหลายปีก่อน ได้ค่าเวนคืนมาไร่ละ 10,000 บาท ครอบครัวที่ลูกหลาน หลายคนเมื่อมีครอบครัวและฐานะการเงินดีขึ้นก็ทยอยแยกย้ายกันออกไปอยู่ที่ใหม่ ซึ่งส่วนมากจะไปซื้อบ้านจัดสรรที่สร้างขายกันในหลาย ๆ โครงการช่วง พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา

ในขณะที่พี่สมบุญ พี่วัน (ปัจจุบันอายุ 57 ปี) น้องสาวของพี่แดงลูกหลานมอญตระกูล เดิมของแม่ คือ จักกรวย ภายหลังจากการแต่งงานกับสามีซึ่งรับราชการทหาร พี่สมบุญได้ย้ายตาม คู่สมรสข้ามไปอยู่ฝั่งบึงน้ำมันทางเข้าสำนักงานเขตหลักสี่ ติดถนนแจ้งวัฒนะ-ปากเกร็ดและอยู่ ใกล้ ๆ กับชุมชน ในขณะที่ลูกหลานที่ย้ายออกไปทำงาน นอกชุมชน ในขณะเดียวกันภายในชุมชน ก็ได้มีผู้คนย้ายเข้ามาใหม่ ๆ เช่น ครอบครัวลุงเฉลิม ซึ่งได้ย้ายมาทำงานกับโรงงานโฟร์โมสต์ เมื่อ ถึงเวลาเกษียณก็ปักหลักอยู่ในชุมชนอย่างถาวรมาจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าในช่วงแรกลุงเฉลิมจะไม่ ทราบถึงความเป็นมาของชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ชุมชนมาก่อนที่ยาวนาน แต่มีความรู้สึกผูกพันกับ ผู้คนในชุมชนและรู้ซึ่งถึงความผูกพันของความเป็นเครือญาติที่ชาวชุมชนมีให้กัน โดยเฉพาะผู้ อาวุโสและเก่าแก่ในชุมชน เมื่ออยู่ในชุมชนแล้วรู้สึกรักชุมชนและไม่อยากย้ายไปอยู่ที่อื่น ขณะที่ ภรรยาที่มีงานทำเป็นแม่บ้านที่ศูนย์วิจัยจุฬารักษ์ และได้ทำงานที่ศูนย์วิจัยมาตั้งแต่แรกตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 จนถึงปัจจุบัน (นายเฉลิม เนตรสว่าง, สัมภาษณ์)

ความรักถิ่นฐานของชาวบ้านที่ย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนพีเกิดขึ้นกับ อุทัย สาวมอญ โภธาธรรม ย้ายตามสามีเข้ามาภายหลังจากแต่งงาน กับพี่ชอบ เขยขึ้น หลานมอญเมืองปทุมธานี พี่ อุทัยเล่าว่า “พอแต่งงานแล้วพี่ก็ย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนจนถึงวันนี้มีลูกมีหลานก็ยังอยู่กันชุมชน”

ตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา ชาวบ้านหลายครอบครัวมีรายได้มาจากค่าเช่าบ้าน เพราะได้มีคณงานก่อสร้างจำนวนมากได้เข้ามาเช่าบ้านอาศัยอยู่ในชุมชน การก่อสร้างอาคารใน โครงการต่าง ๆ ที่ผุดขึ้นจำนวนมาก ต่อมาแม้การก่อสร้างได้เสร็จสิ้นไปแล้ว เช่น สถาบันวิจัย จุฬารักษ์ แพลตฟอรม์เคหะชุมชนหลักสี่ แพลตฟอรม์งานการสื่อสาร แรงงานกลุ่มนี้ยังคงเช่าบ้านใน ชุมชนอยู่ต่อไป ในขณะที่มีชาวบ้าน ซึ่งเป็นคนเก่าคนแก่ได้ย้ายไปอยู่กับครอบครัวกับลูกหลาน

ภายนอกชุมชน โอกาสจากค่าเช่าซึ่งน่าจะดีกว่าที่ในบ้านให้ร้างไว้ ดังนั้น ค่าเช่าจึงเป็นแรงกระตุ้นให้ต้องตัดสินใจย้ายออกไปอยู่ภายนอกชุมชนได้ง่ายขึ้น ในช่วงปี พ.ศ. 2532 เจียบและครอบครัวยังคงอาศัยอยู่ในชุมชน ซึ่งเป็นช่วงที่แม่แต่วได้สร้างบ้านหลังใหม่ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่ภาน้องสาวคนเล็กเพิ่งจะคลอดได้ไม่นาน เพื่อน ๆ ในชุมชนได้ชวนกันไปสมัครทำงานที่บริษัท KLM เช่นเดียวกับเด็กหนุ่มสาวในชุมชนคนอื่น ๆ ที่เข้าทำงานกับบริษัทของชาวต่างชาติ ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนเป็นบริษัทเททท์เมทท์ ซึ่งเจียบได้ทำงานอยู่นานถึง 16 ปี จนถึงปี 2548 ได้ออกจากงานเนื่องจากเป็นนโยบายของทางบริษัทที่ได้เลย์ออฟพนักงาน หลังจากนั้นก็ได้ออกไปขายสาครูใส่หมูหน้าปากซอยแจ้งวัฒนะ 5 จนมาได้งานใหม่ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2550 เพราะน้องสาวช่วยฝากงานให้ บ้านที่แม่ช่วยสร้างให้เป็นที่ดินริมคลองเปรมประชากร เจียบเล่าว่า

บ้านเจียบครึ่งหนึ่งอยู่ข้างบน อีกครึ่งหนึ่งอยู่ในน้ำ บ้านหลังนี้เจียบสร้างเองโดยแม่ช่วยเงินมาก่อนหนึ่ง สร้างช่วงปี 2536 หรือ 2537 ราว ๆ นี้ บ้านที่สร้างกันช่วงหลังมานี้ สร้างกันเต็มไปหมด ถ้าพื้นที่ตรงไหนมีที่ว่าง จะมีคนรีบเข้าไปจับจองสร้างบ้านกันอยู่หมด แม้แต่คนอีสาน เมื่อก่อนมาเช่าอยู่ ต่อมาหากเจ้าของเก่าเขาขายก็จะซื้อเอาไว้ แล้วปรับปรุงบ้านใหม่มันก็น่าอยู่ขึ้น บางคนย้ายกลับบ้านออกไปแล้วเขาก็จะยกให้กัน คนใหม่ ๆ ก็เข้ามาอาศัยอยู่ต่อไป แต่ทุกบ้านก็จะมีเลขที่บ้าน วันที่เจียบไปรับเลขที่บ้านแต่เขาจะเขียนตัวแดงเอาไว้เลยว่า ราชพัสดุ

ที่ดินชาวบ้านในชุมชนทั้งหมดได้ถูกเวนคืนไปเป็นที่ราชพัสดุ อยู่ในความรับผิดชอบของกรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง ส่วนที่ดินบริเวณที่ดินริมคลองประชากรซึ่งจะอยู่ในความดูแลของกรมเจ้าท่า ชาวบ้านได้เข้าไปจับจองปรับปรุงสร้างบ้าน บางคนก็สร้างเป็นบ้านเช่าปรับปรุงใหม่ให้น่าอยู่ บ้านเช่าบางหลังราคาที่เขาเช่ากันอยู่ในชุมชนมีตั้งแต่ราคา 1,000 บาท จนถึงราคา 3,000 บาท เพราะบ้านเช่ายังเป็นที่ต้องการของผู้ใช้แรงงานกลุ่มใหม่ ๆ หมุนเวียนกันเข้ามาหางานทำในกรุงเทพมหานคร พวกแรกที่เข้ามาเช่าบ้านได้ปักหลักอยู่ถาวรเริ่มปรับตัวเข้ากับคนเก่าในชุมชนได้แล้ว ส่วนใหญ่จะเป็นคนมาจากภาคอีสาน ภาคเหนือ และภาคกลางตอนบน ต่อมาก็ปรับเปลี่ยนอาชีพเป็นพนักงานรักษาความปลอดภัย พนักงานทำความสะอาดตามหน่วยงานราชการ บริษัท ห้างสรรพสินค้า ดอนโดมิเนียม และโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งกลุ่มแรงงานกลุ่มเก่าได้ปรับตัวเป็นสมาชิกชุมชนไปแล้ว ตาดี⁵ เล่าว่า

⁵นามสมมติ

คนที่เข้ามาเช่าบ้านส่วนใหญ่รุ่นก่อน ๆ ก็พอปรับตัวอยู่ด้วยกันได้ เพราะเค้าก็อยู่กับมานาน รู้จักกันแล้ว แต่หลัง ๆ พวกมาเช่ามีพวกวัยรุ่นยาเสพติด มันเอาเข้ามาด้วย มันเอามาเสพกันตามบ้านเช่า ตกกลางคืนวิ่งกันบนหลังคา ก็รู้ ๆ อยู่บ้านมันสร้างติด ๆ กัน บนหลังคามันก็ขึ้นไปวิ่งกันตอนดึก ๆ ชาวบ้านเค้านอนกันหมดแล้วทำไม่ได้ ชาวบ้านเค้าก็ต้องทน ๆ ไป

ในช่วงปลายทศวรรษ 2530 ชาวบ้านส่วนใหญ่ในวัยแรงงานแทบทั้งหมดได้ออกไปทำงานข้างนอกชุมชน เช่น จำเอกพายัพไปทำงานที่การไฟฟ้าฝ่ายผลิต ผู้ใหญ่ตั้งไปทำงานที่ KLM รวมทั้งเจ๊ียบและเพื่อน ๆ ได้ไปทำงานที่ KLM เช่นเดียวกัน ส่วนคนอื่น ๆ ที่ออกไปทำงานนอกชุมชน ก็มี พี่สมศักดิ์ ทำอยู่กับการสื่อสาร พี่ชอบสามมีพี่อุทัยได้ไปทำงานกับยูนิลีเวอร์ ป้าสุคนธ์ พี่สาวของจำเอกพายัพไปทำงานที่กรมช่างทหารอากาศประจำอยู่ที่โรงพิมพ์ช่างอากาศ ฯลฯ ในช่วงเย็นชาวบ้านก็จะเดินทางกลับเม้าชุมชน ในขณะที่ผู้คนภายนอกจำนวนมากเดินผ่านเส้นทางเข้าออกของชุมชนด้านถนนแจ้งวัฒนะไปยังถนนเลียบเมืองกำแพงเพชร และถนนวิภาวดี-รังสิต ช่วงเช้าและช่วงเลิกงานจะมีผู้คนเดินไปมาพลุกพล่าน เพราะเป็นเส้นทางลัดจากสถานีรถไฟหลักสี่ไปที่ทำงานซึ่งสามารถใช้เส้นทางผ่านชุมชนเป็นเส้นทางลัดไปยังหน่วยงาน ในขณะที่ภายในชุมชนช่วงกลางวันจะมีเพียงผู้เฒ่าผู้แก่เฝ้าบ้านและช่วยดูแลหลาน ๆ ที่ยังไม่เข้าโรงเรียน เช่น คุณยายเชื้อ (ยายนม) คุณยายฟุ้ง คุณยายพ็อน คุณตานิกร คุณตา มหา (พี่เขยตากกร) แม่แต้ว (แม่ของเจ๊ียบ, ย้อย และ กบ) คุณยายสอน และ คุณยายเกี้ยว⁶ ฯลฯ

การมีคนเข้ามาเช่าบ้านนอกจากเป็นกลุ่มพนักงานจากห้างหลักสี่พลาซ่า และกลุ่มคนงานก่อสร้างชาวอีสานได้เข้ามาเช่าบ้านในชุมชน กลุ่มแรงงานที่มารับจ้างตามโครงการก่อสร้างจากโครงการพัฒนาที่อยู่อาศัยต่าง ๆ หลายแห่งจากการเคหะแห่งชาติที่กำลังสร้างและเสร็จเรียบร้อยในปี พ.ศ. 2536-2538 จำนวน 4 โครงการ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นคนอีสานที่ย้ายเข้าทำงานก่อสร้างตามโครงการต่าง ๆ และกลุ่มผู้ใช้แรงงานหลายกลุ่มที่มาทำงานก่อสร้างได้เข้ามาเช่าบ้านอยู่ในชุมชน ในปี 2530-2540 ได้เกิดวิกฤตเศรษฐกิจฟองสบู่ ส่งผลกระทบต่อกลุ่มผู้ใช้แรงงานบาง

---

⁶ ผลการศึกษาเมื่องานภาคสนามจบสิ้นแล้ว ผู้วิจัยได้ร่างรายงานวิจัยไปให้ประธานชุมชน จำเอกพายัพ คະดาษ นายนิกร สู้ความดี และชาวบ้านผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญได้อ่านร่างรายงานพร้อมทั้งขอความคิดเห็นก่อนจะนำไปตีพิมพ์ ดังนั้นภาษาที่ใช้สื่อสารระหว่างนักวิจัยกับชาวบ้านจึงจำเป็นต้องคงภาษาที่ใช้สื่อสารที่เป็นภาษาพูด เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างนักวิจัย กับชุมชน (ผู้วิจัย)

กลุ่ม ซึ่งผู้เช่าบ้านจำนวนหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากการถูกเลิกจ้างได้ย้ายกลับภูมิลำเนาเดิม ในขณะที่แรงงานอีกกลุ่มหนึ่งยังคงอาศัยอยู่ในชุมชนต่อไป พี่อุทัยเล่าให้ฟังถึงเรื่องนี้ว่า

ในชุมชนเราก็ไม่มีผลอะไร ไม่ได้รับผลกระทบอะไรกับเศรษฐกิจฟองสบู่แตก ก็อยู่ ๆ กันได้ สามปีที่ออกมาจากโรงงานโฟร์โมสต์ในปี พ.ศ. 2535 เป็นช่วงที่โรงงานหยุดผลิตไอศกรีม และถูกบริษัทยูนิลีเวอร์เทกโอเวอร์ไอศกรีมวอลด์ไป ต่อมาสามก็ไปทำงานที่บริษัทยูนิลีเวอร์จนถึงปี 2546 ก็ออกมาค้าขายก็มาช่วยพี่ค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ เป็นร้านขายของชำอยู่ที่บ้านเราเองในชุมชนเรานี่แหละ พี่ว่าครอบครัวที่เรารู้ว่าเราอยู่ได้นะ เพราะบ้านเราไม่ต้องผ่อน ต้องเช่าไง เราก็พอมีเงินไปใช้ในด้านการศึกษาของลูก ๆ ลูกพี่ตอนเด็ก ๆ พี่ก็ส่งให้เรียนโรงเรียนเอกชน เราอยากให้ลูกเราได้รับการดูแลที่ดี ถ้าเราพอส่งได้เราก็ทำไป แต่พอเรียนชั้นประถมเด็ก ๆ ก็ย้ายมาเรียนที่โรงเรียนวัดหลักสี่ ครอบครัวเราอยู่กันอย่างง่าย ๆ ชีวิตไม่ฟุ่มเฟือยอะไร เวลาเศรษฐกิจไม่ดีมันก็ไม่ค่อยมีผลกับใคร เพราะเรารู้จักอยู่ แต่ของใช้ในเราบ้านมีครบทุกอย่าง ที่วี ตู้เย็น เครื่องซักผ้า เต้าแก๊ส แต่ไม่มีไมโครเวฟเพราะถือว่ายังไม่จำเป็น

ในช่วง พ.ศ. 2531-2535 ปัญหาทางการเมืองกับปัญหาเศรษฐกิจของชาติ ในการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองตากรเห็นว่ามันห่างไกลกับชีวิตประจำวันของชาวชุมชน ยอมรับว่าบางครั้งการเมืองก็มีผลประโยชน์กับชาวบ้านได้เช่นเดียวกัน ดังที่ตานกรให้ความเห็นในเรื่องนี้ว่า

ไม่ว่าการเมืองจะเป็นอย่างไร พวกเรามันก็จนกันมาตลอดนั่นแหละ แต่เรารู้จักอยู่ รู้จักกิน ไม่ฟุ้งเฟ้อ แต่มันก็มีบ้างนะอย่างผม เมื่อก่อนเวลาจนก็พึ่งเจ้าพ่อบ้าง พระบ้าง อย่างพระดี ๆ หลวงปู่ขาว ผมก็เคยเก็บสะสมไว้หลายองค์ ต่อมาพอต้องการใช้เงินก็ปล่อยให้ไปบ้าง ก็ถือว่าหลวงพ่อช่วยผม มาช่วงหลัง ๆ มานี้ ชีวิตคิดแต่ห่วย...แต่หากจะพูดกันไป ก็มีประโยชน์ซึ่งชาวบ้านเขาเดือดร้อนเรื่องไม่มีเลขที่บ้าน นักการเมืองได้เข้ามาช่วยในเรื่องนี้เหมือนกันนะ ส่วนบ้านผม และบ้านคนมอญที่นี่ ซึ่งเป็นคนเก่าแก่มากไม่เดือดร้อนเพราะมีเลขที่บ้านกันทุกหลังอย่างบ้านพ่อที่พี่เขยอยู่เลขที่ 1 บ้านยายเฟื่องฟ้าเลขที่ 6 บ้านผมเลขที่ 16 ส่วนพวกบ้านเช่า หรือพวกเข้ามาอยู่ใหม่ ๆ เขาไม่มีเลขที่บ้านกัน พอนักการเมืองเข้ามาหาเสียง พวกชาวบ้านก็ไปขอให้เขาช่วยจัดการขอเลขที่บ้านให้ ชาวบ้านได้เลขที่บ้านไปเรียบร้อยแล้ว ส่วนนักการเมืองก็ไม่แน่ใจ ดูเหมือนว่าจะเลือกไม่ได้ แม้เหตุการณ์จะผ่านมานานแล้ว จนถึงวันนี้ในทุกครั้งที่มีการเลือกตั้ง นักการเมืองก็จะเข้ามาหาเสียงพวกนักการเมืองดัง ๆ มาถึงขึ้นมานั่งบนบ้าน ภาพอย่างนี้มันชินกันแล้วในชุมชน

เรา แต่ที่ว่าจะเลือก หรือไม่เลือก มันก็คนละเรื่อง ชาวบ้านที่นี้เขารู้เรื่องนี้กันดี (นิกร สู่ความดี, สัมภาษณ์)

เพราะการที่ชาวบ้านมีชีวิตอย่างเรียบง่าย รับผิดชอบดูแลสมาชิกภายในครอบครัวด้วยกันก่อน ด้วยวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ผู้เฒ่าผู้แก่ส่วนใหญ่ก็มีรายได้จากเงินเกษียณอายุ บางคนก็เออริไรไทร์ ได้เงินมาก่อนใหญ่ก็เอามาลงทุนค้าขายในชุมชนบ้างให้ลูกหลานไปลงทุนด้านหน้าชุมชนบ้าง ในด้านเศรษฐกิจถือว่าชาวบ้านไม่ค่อยจะมีความเดือดร้อน เพราะได้ส่งเสียลูก ๆ ได้มีงานทำกันทุกคน ลูกหลานจึงตอบแทนพระคุณพ่อแม่ที่เคยส่งเสียเลี้ยงดูมา ด้วยการจุนเจือด้านการเงินให้พ่อแม่ได้เป็นค่าใช้จ่ายในครอบครัว ดังเช่นครอบครัวของยายพื่อน ได้เล่าถึงชีวิตครอบครัวมอญที่มีความใกล้ชิด และทุกคนภายในครอบครัวต่างมีพันธะในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในหลายมุมมอง ดังนี้

ยายมีลูก 2 คน คนโตทำงานบริษัท ย้ายไปอยู่กับสามี มีลูกสาว 1 คน และลูกชาย 1 คน ลูกสาวอยู่กับยาย เลี้ยงมาตั้งแต่เล็ก ๆ ลูกสาวส่งเงินให้เดือนละ 4,000 บาท เป็นค่าใช้จ่ายสำหรับลูกของตนก็คือหลานของยาย ปัจจุบันหลานสาวอายุ 19 ปี เรียนอยู่มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ปี 1 คณะนิเทศศาสตร์ ลูกคนที่ 2 เป็นผู้ชายทำงานบริษัทซาร์ป เช่นเดียวกับลูกสะใภ้ มีลูกด้วยกัน เป็นหลานชาย 3 คน หลานสาว 2 คน หลานชายคนโตแต่งงานแล้วมีลูก 2 คน อาศัยอยู่ในบ้านเดียวกัน ในบ้านนี้จึงอาศัยอยู่ด้วยกันทั้งหมด 12 คน ลูกชายของยายคนที่สองจะเป็นผู้ซื้อของใช้เข้าบ้านแต่จะไม่ให้เงิน ยายจะช่วยดูแลลูกหลานและมีหน้าที่ทำกับข้าว และซักเสื้อผ้าของตนเอง ส่วนเสื้อผ้าของคนอื่น ๆ ต่างคนต่างซัก เสื้อผ้าเด็ก ๆ พ่อแม่เป็นคนซัก ยายช่วยดูแลเด็ก ๆ เตรียมตัวไปโรงเรียน และรอรับกลับบ้าน หลานสะใภ้อยู่ในบ้านช่วยทำกับข้าว เด็ก ๆ ทุกคนให้ช่วยงานบ้านเช่น กรองน้ำ กวาดบ้าน ถูบ้าน เสื้อผ้าของเด็ก ๆ ส่วนใหญ่จะได้รับบริจาคในญาติ ๆ ที่ใช้ต่อ ๆ กันมา ส่วนเสื้อผ้าของยายมักจะเย็บเอง ไม่ได้ซื้อแบบสำเร็จมาใช้ ยายภูมิใจที่ได้ส่งเสียให้ลูก ๆ เรียนที่โรงเรียนหลักสี่ และทหารอากาศบำรุงจนจบและมีงานทำทุกคน (พื่อน ผ่องสุภาพ, สัมภาษณ์)

ครอบครัวที่เพิ่งย้ายเข้ามาใหม่ ๆ ส่วนใหญ่เป็นคนอีสาน ย้ายเข้ามาเช่าบ้านช่วงกลางวัน ก็ออกไปค้าขายแผงลอยหน้าปากซอยด้านนอกชุมชนซอยแจ้งวัฒนะซอย 5 ส่วนครอบครัวของทุนกับต้อยที่เคยพักอยู่ใกล้ ๆ ชุมชนด้านชุมชนตลาดหลักสี่ก็ได้ย้ายเข้าไปเปิดร้านขายหนังสือพิมพ์อยู่ท้ายซอยแจ้งวัฒนะ 5 ใกล้ตลาดนัดเคหะชุมชนหลักสี่ ต่อมาก็ย้ายออกไปอยู่ที่ร้านหนังสือพิมพ์

หรือขายสัมตำตรงทางเข้าแฟลตการเคหะทุ่งสองห้อง ในทุกสัปดาห์จะมีตลาดนัดทุกวันเสาร์และวันอังคาร ชาวบ้านในชุมชนก็ไปขายของที่ตลาดนัดที่แฟลตเคหะชุมชนหลักสี่ สินค้าที่พ่อค้านำมาขายที่ตลาดนัดเป็นพวกข้าวของเครื่องใช้ในครัวเรือน ข้าวสาร อาหารแห้ง อาหารสด ผัก ผลไม้ วางขายในราคาที่ย่อมเยา เน้นจำนวนผู้ซื้อจำนวนมาก ชาวบ้านได้รับความสะดวกจากตลาดนัดใกล้ชุมชนซึ่งสามารถจับจ่ายซื้อหาสิ่งของที่ต้องการได้โดยไม่ต้องรอนต้องเดินทางไปตลาดสดสะพานใหม่ซึ่งอยู่ไกลไปจากชุมชน

ความเดือดร้อนของครอบครัวมอญเก่า ไม่ใช่เกิดจากปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำช่วงปี 2540 ที่ได้ส่งผลกระทบต่อทั่วประเทศ แต่ความเดือดร้อนที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ได้รับเป็นเรื่องของความเป็นมอญ เพราะเมื่อเศรษฐกิจตกต่ำ ได้มีการอพยพระลอกใหญ่ของแรงงานและการเข้ามาของคนอีสาน ในเรื่องปัญหาการปรับตัวระหว่างคนที่อยู่เดิมกับคนที่ย้ายเข้ามาอยู่ใหม่ เพราะในอดีตชาวบ้านได้ปรับตัวจนมีความคุ้นเคยกันอยู่แล้ว แต่พอมมีคนกลุ่มใหม่เข้ามาในครั้งนี้นั้นทำให้ชุมชนคับแคบ แออัด มีหน้าซ้ำวิถีชีวิตภายในชุมชนต้องเปลี่ยนไป เมื่อคนมากขึ้น ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนก็ไม่ผูกพันกันเหมือนเก่า ต่างคนต่างอยู่ แยกย้ายกันประกอบประเพณี พิธีกรรมตามความเชื่อดั้งเดิมกลุ่มของตัวเอง ทั้ง ๆ ที่ในวิถีชีวิตของคนมอญด้วยกัน จะยังงังก็ได้ เพราะชาวบ้านไว้เนื้อเชื่อใจกันมาก่อนแล้ว ความผูกพันมันมีมากกว่า ซึ่งถ้าเป็นคนมอญด้วยกันแล้ว ชาวบ้านก็จะช่วยเหลือจุนเจือกัน ให้ความร่วมมือ เข้าใจและให้อภัยกัน แต่ปัญหาการแบ่งกลุ่มกันระหว่างกลุ่มคนเก่า กับกลุ่มคนมาใหม่ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ของความขัดแย้งภายในชุมชนเป็นสาเหตุที่มาของการขาดความสามัคคี

ไม่มีอะไรช่วยถ้าหากชาวบ้านขาดสามัคคี ทำให้ชาวบ้านละเลยประเพณีเก่าแก่ของชุมชน ตั้งหน้าตั้งตาทะเลาะกัน แม้ว่าชุมชนจะได้ผ่านประสบการณ์การอยู่ร่วมกันในความสัมพันธ์ที่มาจากความแตกต่างทางศาสนา พิธีกรรม วัฒนธรรม และความเชื่อ ที่เริ่มต้นจากคนในครอบครัว แต่พอกกลุ่มคนกลุ่มใหม่ที่เข้ามาอาศัยอยู่ใหม่เริ่มทวีจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ จนเต็มชุมชนไปหมดส่วนใหญ่ก็มาเช่าบ้านจากคนมอญเก่าซึ่งย้ายออกไปอยู่บ้านจัดสรรนอกชุมชน (นิกร สุ่ความดี, สัมภาษณ์)

ชาวบ้านมารู้ตัวอีกครั้งว่าพวกลูกหลานมอญ คนเก่าคนแก่ ที่เคยเป็นกลุ่มคนส่วนใหญ่ ได้กลายเป็นคนส่วนน้อยของชุมชนไปแล้ว และอยู่มาวันหนึ่งเมื่อตานิกร สุ่ความดี (อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2) ได้ลองประมาณคร่าว ๆ พบว่าในช่วง พ.ศ. 2540 เป็นต้นมามีคนอีสานอยู่ในชุมชนราว ๆ ร้อยละ 60 ส่วนคนมอญซึ่งรวมถึงคนจีน คนไทย และอื่น ๆ ซึ่งเป็นคนเก่าคนแก่และลูกหลานมอญ

มีอยู่ประมาณร้อยละ 40 ดังนั้น เมื่อคนต่างถิ่นมีจำนวนมากกว่า จึงมีผลทำให้การเลือกตั้งประธานชุมชนและคณะกรรมการชุมชนในครั้งแรก ผู้ที่ได้รับเลือกตั้งจึงเป็นกลุ่มคนที่เข้ามาอยู่ในชุมชนกลุ่มใหม่ไม่ใช่ลูกหลานมอญอีกต่อไป การมีผู้นำคนใหม่เป็นคนต่างถิ่นชาวบ้านในชุมชนก็ยังคงดำเนินชีวิตไปตามปกติ ซึ่งชาวบ้านไม่คาดคิดมาก่อนว่าการมีผู้นำที่ไม่ใช่คนท้องถิ่นดั้งเดิมจะส่งผลต่อความขัดแย้งในเรื่องต่าง ๆ ในชุมชนตามมา ประการแรกวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นถูกมองข้ามไป ประการที่สอง ประวัติศาสตร์ชุมชนที่เคยมีบรรพบุรุษเป็นคนมอญ ต่อมาเป็นคนจีนถูกกดทับด้วยวัฒนธรรมเมือง ประการสุดท้ายความรู้สึกรับผิดชอบต่ออนาคตของชุมชนหมดไปเพราะไม่มีการสืบสานต่อยอด ทำให้วัฒนธรรมเมืองตัดขาดอดีตกับปัจจุบัน และถึงแม้ว่าบรรพบุรุษจะมีประสบการณ์ปรับตัวยอมรับความแตกต่างระหว่างชาติพันธุ์ จนสามารถพัฒนาความสัมพันธ์มาเป็นกลุ่มเครือญาติเดียวกัน แต่เพราะสังคมเมืองทุกวันนี้ทุกคนก็ต้องดิ้นรน หาอยู่หากินจึงไม่มีเวลาในการสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มคนที่เข้ามาอยู่ใหม่ ๆ ในระยะเวลาสั้น ๆ ซึ่งการปรับตัวนั้นชาวบ้านยอมรับว่า จะต้องใช้เวลานาน กำลังใจจากผู้อาวุโสที่พบว่าบอกลูกหลาน “แต่ถึงอย่างไรมันก็ต้องมีทางออก เพราะเราเคยมีประสบการณ์มาก่อนแล้ว” (นิกร สู่วิถีชีวิต, สัมภาษณ์)

จากการเห็นจากประสบการณ์ของชาวบ้านในอดีต ที่เคยเชื่อว่า การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนที่มีความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันในอดีตนั้นง่ายกว่าในปัจจุบัน เพราะในอดีตความสัมพันธ์ของชาวบ้านเริ่มต้นจากความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในครอบครัว เครือญาติ และกลุ่มเครือชาติ ที่มีวิถีชีวิตในการทำงานเดียวกัน เช่น การทำนาที่ทำกันทุกครอบครัวตลอดทั้งหมู่บ้าน ทำให้ต้องมีการพึ่งพิงกันสูงกว่าปัจจุบันเพราะต้องใช้ทรัพยากร แรงงาน เครื่องมือ และความชำนาญในแบบเดียวกัน ส่วนในช่วงหลังมานั้นอาชีพการงานมีความหลากหลายมากขึ้น ทำให้การพึ่งพิงกันในการทำมาหากินจึงน้อยลงไป เป็นการแบ่งงานกันทำไปตามความสามารถ ความถนัด ความสนใจและความรู้ ในความแตกต่างที่ลงตัวของชาวบ้าน ที่เกิดจากประสบการณ์ชุมชนที่ผ่านกระบวนการหลอมรวมวัฒนธรรม (Melting Pot) ของบุคคลกับครอบครัวและชุมชนที่มีสัมพันธ์กันทางสายเลือดและการผสมผสานกันจากการแต่งงานระหว่างชาติพันธุ์มอญ จีน และไทย แต่การปรับตัวเข้ากับกลุ่มคนที่ไม่ได้มีความผูกพันในความเป็นทางศาสนา ความเชื่อ วัฒนธรรม ของชุมชน อีกทั้งการดำรงชีวิตที่ต่างกัน โดยเฉพาะคนซึ่งที่ไม่มีสัมพันธ์ในความเป็นเครือญาติกันมาก่อน

ดังนั้นกระบวนการทุนทางสังคมของชุมชนในช่วงสังคมทันสมัย จึงเกิดขึ้นจากสมาชิกของกลุ่มมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ในความเป็นเครือญาติช่วยสร้างการยอมรับและความไว้วางใจที่ช่วยให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมและชุมชนโดยรวม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของดีลันตี (Delanty, 2003, p. 73)

ภายในชุมชนจะมีปัญหาชาวบ้านไม่ลงรอยกันระหว่างกลุ่มเก่ากับกลุ่มใหม่ ชาวบ้านในชุมชนยังคงให้ความร่วมมือแนวทางการพัฒนาของรัฐในช่วงสังคมทันสมัยภายใต้แนวทางการพัฒนาแบบตะวันตก ที่มีอุดมการณ์การสร้างรัฐชาติให้เข้มแข็ง (State-Building) ความพยายามทำให้ประชาชนต้องมีความเป็นหนึ่งเดียวกัน ได้ทำให้ชุมชนที่เคยมีอัตลักษณ์ชุมชนดั้งเดิมที่แตกต่างไปจากอุดมการณ์หลัก จำต้องปิดบังซ่อนเร้นอัตลักษณ์ชุมชนบางประการไว้ (Hidden Identity) และเปิดรับวัฒนธรรมที่ต่างไปจากของตนมากขึ้น ชาวมอญเปลี่ยนอัตลักษณ์มาเป็นคนไทย ด้วยเหตุผลเรื่องโอกาสในการเข้าถึงสิทธิของความเป็นพลเมือง การบริการสาธารณสุขของภาครัฐ และสวัสดิการ ในกระบวนการพัฒนาไปสู่ความเป็นเมือง ซึ่งต้องสูญเสียความเป็นอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ลงไป ซึ่งหมายถึงจุดจบของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของมอญในเมือง ดังที่ตากร เล่าประสบการณ์ของครอบครัวให้ฟังว่า

ที่ดินสมัยก่อนที่เห็นอยู่ตรงนี้มันได้กันมาได้ง่าย ๆ รุ่นพ่อแม่ผมสมัยก่อนอย่างว่า นั่งกินเหล้ากัน ถ้าใครอยากได้ที่ดินก็ลูกวิ่ง ๆ อยากได้ความยาวขนาดไหนก็เอาไปที่ดินสมัยก่อนมันไม่มีราคา ถ้าเอามาไว้เยอะ ๆ มันก็ต้องเสียภาษี ที่นี้พอชาวบ้านเห็นว่าถ้าต้องเสียภาษี ก็เลยไม่เอาดีกว่า ส่วนคนที่มีบริเวณบ้านมากกว่าคนอื่น ๆ ก็เพราะเป็นที่ดินเก่าของพ่อแม่ที่ถูกหลวง (ทางราชการ) เวนคืนไปแล้ว แต่ชาวบ้านก็ยังไม่ทิ้งถิ่นไปไหน ก็ยังอยู่กันที่เดิม ส่วนที่นาที่ถูกเวนคืนไปก็ไม่ได้ไปยุ่งกับเขา เพราะมันได้ก่อสร้างไปเป็นตึก เป็นส่วนราชการไปหมดแล้ว (นิกร สู่วามดี, สัมภาษณ์)

ในสังคมทันสมัยได้สร้างความเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์มอญ ภายใต้วิถีชีวิตของชุมชนที่มีอัตลักษณ์เมือง จากการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์มอญด้านอาชีพ ในช่วงสังคมทันสมัย การเริ่มต้นวิถีชีวิตชุมชนชุมชนแรงงานในเมืองของชุมชนศิษย์หลวงปู่ขาววัดหลักสี่ในปัจจุบันกับสภาพความเป็นชุมชนบุกรุกที่ดินที่เป็นกรรมสิทธิ์ของกรมธนารักษ์ จากพื้นที่นาบริเวณทุ่งหลักสี่ที่มีอยู่ประมาณ 3,000 ไร่เศษ ได้ถูกเวนคืนไปประมาณ 2,000 ไร่ เรื่องราวเกี่ยวกับการเวนคืนที่ดินของชุมชน นายนิกร สู่วามดี (อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2) เล่าให้ฟังว่า

ที่ดินพ่อแม่ กำหนดบุญช่วย จำนวน 80 ไร่ และแม่แตงกวา จำนวน 50 ไร่ รวมกันได้ 130 ไร่ ส่วนของชาวบ้านคนอื่นก็เป็นที่ดินนาของเขาทั้งนั้น ส่วนใหญ่จะถูกเวนคืนไป ที่นาผืนใหญ่ ๆ เท่าที่จำกันได้จะมีนาของปู่ครูช ยายพื่อน และครอบครัวพ่อแม่พ่ายพ ที่ดินของพ่ายพู้สึกจะโดนไป 37 ไร่ ราคาเวนคืนในตอนนั้นอัตราไร่ละ 40 บาท หลัง ๆ มากี่ยังมีการเวนคืนที่ดินของตระกูลต้นตะเทต ช่วงหลังนี้ได้ราคาดี (นิกร สู่วามดี, สัมภาษณ์)

สถานการณ์ที่นำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงสถานภาพชุมชนชาวนาไปสู่ “ชุมชนนุกรุก” และการไร้สิทธิในที่ดินของชาวบ้าน มาจากปัจจัยผลักดัน 3 ประการ ประการแรก ยุติอาชีพรอชาวนาที่มาจากแรงผลักดันที่มาจากครอบครัว ภายหลังจากที่ลูกหลานชาวบ้านในชุมชนได้เรียนจบ และได้ประกอบอาชีพที่มั่นคงขึ้น ซึ่งลูก ๆ เคยเห็นความยากลำบากในอาชีพของพ่อแม่ จึงไม่อยากจะทำนากันไป ประการที่สอง การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของเมือง การขยายเมือง โครงการจากโครงสร้างพื้นฐานสร้างถนน หน่วยงานราชการ ที่ดินของชาวบ้านและชุมชนใกล้เคียงได้ถูกภาครัฐเวนคืนกลับไปจำนวนมาก และประการสุดท้าย โครงการก่อสร้างหลาย ๆ โครงการที่ผุดมาในชุมชนสร้างแรงจูงใจในการขายที่ดิน ชาวบ้านหลายครอบครัวได้ตัดแบ่งขายที่ดินไปให้กับบริษัทเอกชน และพ่อค้าที่ดิน ดังนั้นเมื่อชาวนาไม่มีปัจจัยทรัพยากรที่ดิน ทุน ขาดแรงจูงใจต่ออาชีพเพราะไม่มีสิทธิในที่ดินทำกิน วิถีชีวิตชุมชนชาวนาจึงยุติลงเปลี่ยนแปลงสถานภาพไปเป็น “ชุมชนนุกรุก”

ยายพื่อนเป็นชาวมอญและเป็นคนเก่าคนแก่ในชุมชนซึ่งถูกเวนคืนที่นาไป แม้ที่นาจะถูกเวนคืนไป แต่ยายพื่อนและครอบครัวยังคงอาศัยอยู่ในบ้านหลังเดิมของพ่อแม่ และแบ่งให้ลูกหลานอีกหลายครอบครัวได้ย้ายเข้ามาอยู่ด้วยกันเป็นครอบครัวขนาดใหญ่ ยายพื่อนได้เล่าให้ฟังว่า

ที่ดินของครอบครัวนั้น บ้านกับที่นาจะแยกกันอยู่คนละที่กัน บ้านก็คือที่ ๆ ครอบครัวพ่อแม่ที่เคยอยู่กันมา บ้านที่อยู่มาจนถึงปัจจุบันก็คือบ้านพ่อแม่ ลูก ๆ เคยอยู่กันมาจนรุ่นหลานเหลน คนสมัยก่อนนิยมปลูกบ้านไม้ตั้งอยู่ริมน้ำและหนองน้ำ สองข้างฝั่งคลองเปรมประชากร ส่วนที่นาจะแยกไกลออกไปจากบ้านที่มองเห็นเป็นตึกไปทางซอยแจ้งวัฒนะ 5 ที่ดินที่เคยใช้ปลูกข้าวเป็นของหลวงมานานแล้ว ตอนยายอายุประมาณ 10 ขวบ (ปัจจุบันอายุ 76) กรมไปรษณีย์ฯ เขาเอาคืน ที่เห็นตอนนี้ก็ตรงตึกที่พักข้าราชการที่เห็นสูง ๆ เคยเป็นที่นาของยาย ตอนนั้นได้ค่าเวนคืนมาไร่ละ 40 บาท เป็นที่มากพอสมควรในสมัยนั้น ส่วนบ้านที่อยู่ตอนนี้ปลูกอยู่ในที่เดิมส่วนที่นาที่เวนคืนไปอยู่ไกลออกไปจากบ้าน (พื่อน ผ่องสุภาพ, สัมภาษณ์)

ดังนั้นจากการศึกษาพัฒนาการทุนทางสังคมของชุมชนในช่วงสังคมทันสมัย และพลวัตกระบวนการทุนทางสังคม จากการศึกษากระบวนการทัศน์ทางระบบคิด แนวทางและวิถีปฏิบัติ ซึ่งแสดงถึงอัตลักษณ์ในการใช้ทุนทางสังคมด้านภูมิปัญญา มาใช้ในการจัดการทรัพยากร ให้สัมพันธ์กับวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนในบริบทของแรงงานในสังคมอุตสาหกรรม เมื่อทรัพยากรของชุมชนซึ่งเป็นที่ดินของชาวนาถูกเวนคืนกลับไป การนำทุนด้านภูมิปัญญาจากการได้รับโอกาสจากการศึกษาในกระบวนการพัฒนาจากรัฐชาติ เป็นพื้นฐานการตัดสินใจในวิถีชีวิตชุมชนซึ่งช่วยให้

ง่ายต่อการปรับตัวไปสู่การมาชัดขึ้นจากการถูกทับอำนาจ และ อัตลักษณ์มอญภายใต้การถูก
ครอบงำของนโยบาย และอุดมการณ์ ภายใต้การเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของ อัตลักษณ์เมือง และ
อัตลักษณ์ชาติไทย ด้วยเงื่อนไขด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรม